

VIGILIA

IX. ÉVFOLYAM
1943 SZEPTEMBER

TARTALOM:

HORVÁTH BÉLA: ÜZENET

PÜNKÖSDI HIMNUSZ A BREVIÁRIUMBÓL HORVÁTH BÉLA FORDÍTÁSA

ARADI ZSOLT: A betegség

VIDOR MIKLÓS: Ezüstvarázs,
Visszacsengő ének

VÉGH GYÖRGY: Fekete mágia

BÓKA LÁSZLÓ: Ady

CSEREY SZÁSZ LÁSZLÓ: Versek
Lebediából

UJLAKI ÁGOTA: Szárnyak

TÚZ TAMÁS: Mit gondol az,
Mint a hal

GÁSPÁR ZOLTÁN: Horváth Béla

GALLAY-GAIBEL SÁNDOR: Má-
jusi tánc

VAÁD FERENC: Halálhír

PARRAGI GYÖRGY: Az örök
Róma

L Á T S Z A T É S V A L Ó S Á G

VAÁD FERENC: A munkásirodalomról

E L V E K É S M Ű V E K

ANTAL LÁSZLÓ: Francois Mauriac: A farizeus, VIDOR MIKLÓS: Gallay-Gaibel
Sándor: Mécses az erdőn, VAJDA ENDRE: Szentimrei Jónó: Nyersmérleg, MAKAY

GUSZTÁY: Harmath Imre: Gyümölcs, NAGY ANDRÁS: A. J. Vojnova: Ural tröszt,

LOYASS GYULA: Georges Bernanos: Egy falusi plébános naplója, VIDOR MIKLÓS:
A magyarság őstörténete, VIDOR MIKLÓS: Tatay Sándor: Húshagyókedd

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

SZÉPIRODALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYOIRAT

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Dr. POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik minden 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre bel-
földön 16 P, félévre 8 pengő

Külföldön: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 20 P

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1·50 P.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Mussolini-tér 1.
Telefonszám: 12—99—01. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

**Laptulajdonos, felelős szerkesztő
és kiadó: Dr. POSSONYI LÁSZLÓ**

ÜZENET

E gyáva kor
Ragyogni vágy, de mint reves fa, senyved,
Gyönyört akar, de meggyalázva szenved,
Lakolni gyöngö s mindenért lakol.

Ledöntetett
A régi bölcsesség, a régi tábla,
A kardos angyalt várjuk mindhiába
S kapunkat a pokol jelölte meg.

Az irgalom
Kimúlt, levágva fekszenek a gyengék,
Agyunkba hidegen suhog a nem-lét,
S ha élünk is, elpusztulunk vakon.

A régi jel
Lerontatott, a démon dühe tépked
S egy jajszó nélkül túrik a szegények,
Mert annak jaj, ki sírni s félni mer.

A régi jog
Megtípratott, a szent emberi rendszer,
S örülj te nép, örülj, ha nem menekszel:
Mehalni rossz, de itt nem élni jobb.

A szép erény
Arcába vágott ez a rothadó kor,
A balga nép a gaz bakónak bókol,
Higyjétek el, mert itten éltem én.

Ti kisdedek,
Ha megkeményedik a koponyátok,
Szeressetek, mint egy halott barátot
S e tanuságnak, kérlek, higyjetek.

Mert üldözött
A hatalom s meghaltam számkivetve.
De vegyetek ti majd a szívetekbe,
Hadd legyek holtan az élők között.

És angyali
Szavam mondjátok el, gondolatok rám,
Mert itten álltam a világ omoltán
S a mennyországot mertem vallani!

PÜNKÖSDI HIMNUSZ A BREVIARIUMBÓL

Jöjjön el a Kegyelem, jöjjön el a Lélek,
Aki adta sugarát a szűzek Szűzének,
Mikoron köszöntené angyali dicséret
S makulátlan méhiben az Ige testté lett.
Szűz Anyától született Krisztus a világra,
Aki megfeszítettett, meghalt, sírba szálla,
Harmadnap föltámadott s végül látva-látta
Az egekbe menni őt minden tanítványa.
Pünkösöd napján az Atya küldte meg a Lelket,
Vigasztaló hívei boldogan beteltek,
Gyűjtogatták őket a tüzes égi nyelvek,
Árvaságra jutni már az Atya nem enged.
Hétszeres nagy kegyelem magas adománya
Tanította őket a nemzetek szavára
S mentek minden úton, minden égi tájra,
Katolikus hitüket bátran prédikálva.
Az ő neve Szeretet, Vigasztaló Lélek,
Mondatik ő tűznek és élet kútfejének,
Kívánatos kenetnek, lélek erejének,
Ajándékos Istenünk hétszeres kegyének.
Ő az Isten jobbkeze, bátor hősiesség,
Lelkünket ő védi meg, bajba hogy ne essék,
Kárhóztos szellemek pokolba ne vessék,
Melenget a szárnya mint éltető kegyesség.
Örvendeztet minket a Vigasztaló Lélek,
Biztonságos úton fényei kísérnek,
Hogyha majd a végnapon zendül az ítélet,
Az Atya jobboldalán adjon menedéket.

Horváth Béla fordítása

ARADI ZSOLT:

A BETEGSÉG

A kis villalakás három szobájából, bármelyik ablakon keresztül nézett szét a világba, csodálatos dolgokat látott. Az ebédlő két ablaka a kertre és az utcára nyílt s már ez elég lett volna, hogy izgalommal töltse el a kislány szívét. A kert még szelíd volt, a kutyától sem félt, az öntözőeső barátai közé tartozott s ha a virágokat látta, akkor földerült, mert mindig anyjára kellett gondolnia, ki távol volt és kilátástalannak tűnt, hogy hamarosan érte jöjjön. De a drótfonatú kerítésen túl ott hömpölygött már a világ. Az utca poros volt, nem öntözték. A piszok is izgatta, de a ház másik oldalán eléje táruló képtől már egyenesen félnie kellett. Három ház vésődött innen élesen a lelkébe, három igen furcsa építmény. Bal-felé a sarkon egy iskola állott. Először úgy volt, hogy ide fogják adni az első osztályba, azonban szeptemberre kidobták a padokat, az íróasztalokat és a fogasokat s a nagy társzekerek vaságyakat, párnákat, kötszereket és vattát hoztak, azután naponta állt meg a ház előtt a mentőkocsi. Katonai kórház lett. 1914 októbere volt. A bécsi iskolák egy részét így alakították át. Az ablakból időnként lábadózó katonák, vagy sápadt, fájdalmas arcok néztek ki. Amíg sütött a nap, jókedvűek voltak, de azután némelyek fenyegetőztek is. Ha lent az utcán elhaladt egy jobban öltözött asszony, rákiáltottak, míg az ápolónő hirtelen be nem csukta az ablakot. A férfiaktól cigarettát kértek. Ha pedig kisgyereket láttak, elkezdtek sírni. A kislány nem értették, hogy mit beszélnek ezek, mert egyik sem szólott németül. A monarchia összes nemzetiségei összekeveredtek ebben a kórházban. Voltak közöttük magyarok is, s amióta Hanzi barátságosan válaszolt, naponként válogatott káromkodásokkal édesgették az ablakhoz. A hazai föld így ütött vissza bennük.

A gyermeknek furcsa volt az iskolából lett kórház s bár nem riadt meg semmitől, összehasonlította gondolatban ezt az iskolát a szomszéd utca elemijével, meg Miala tanító úrral, aki még alig volt húsz éves. S az összehasonlításból fájdalmas ráeszmélés lett; itt valami szörnyű dolog történt, s ettől kezdve a kórháziskolát bevonta egy fekete fátyol.

A másik ház alacsony, földszintes viskó volt és félkör alakú kiskapuja ritkán nyílt meg. A legtöbb legenda a környéken ehhez a házhoz fűződött. A csatornatisztító lakott itt kilenc gyermekével, akik a belső udvaron játszottak s a környéken az úri gyerekeknek tilos volt szóbaállniok velük, ha véletlenül kibujtak az utcára. Azt mesélték, hogy a csatornatisztító nem is szegény ember, hogy gyémántos brosstűket, platinát és ezüstöt talált már igen sokszor, veszélyes munkája közben, ezeket a tárgyakat azonban nem szolgáltatta be és titkos vagyonát valahol Csehországban őrizi. A csatornatisztító pupos volt, így nem kellett bevonulnia. Ez a legenda titokzatosságát mégjobban növelte. A kislány néha, amint az iskolából hazatért, órák hosszat elálldogált az ablak előtt és nézte az alacsony, pupos házat, ahol a pupos ember lakott. Néha észrevette, hogy a szembenlévő ablakból szinte feléje pislog egy-egy élénk szempár. Azok a gyermekek is a rács mögött éltek, nem lehetett tudni, miért zárta el őket az apjuk? Talán félt, ha

találkoznak a másik világgal, az urakkal, akiknek nem kell a csatornába járni, csalódní fognak, s jobb ha megmaradnak a maguk viskójában és lelkük hozzáidomul a szűk falakhoz és a meséhez, amit a csatornatisztító a mélyből magával hozott.

Az alacsony ház mögött kisebb telek, azután egy nagy udvar következett, majd egy hatalmas bérház. Ez a ház tulajdonképpen a szomszéd párhuzamos utcában állott, de mégis idetartozott, abba a sorba, ahol az iskolából lett kórház, a csatornatisztító viskója és a többi épület várakozott. A harmadik emeleten, amint beállt az alkonyat, kigyulladt egy vöröses-lila fény. Ez a fény később hosszú időn keresztül végigkísérte életén a kisfiút, bár nagysokára tudta csak meg, hogy miért ég ott a lámpa. Szaléziánus Páterek iskolája és menhelye volt ez a bérház. Vad bécsi proletárgyerekek és kicsit mulya alsóausztriai, karinthiai parasztfiúk töltötték meg, akik féktelen ordítóaszt csaptak mindennap kétszer, amikor kieresztették őket az udvarra. Ilyenkor mindig labdázta, s egy-két páter is közöttük állt. Ha valaki a palánkok miatt nem látta volna, hogy mi történik az udvaron, azt hihette volna, hogy a bécsi népnek nem tetszik a háború és a III. kerület veszedelmesebb lakosai elkedték a forradalmat.

Pedig erről szó sem volt. Bécsnek ebben az időben még tetszett a háború. Hanzi is érezte ezt, bár homályos sejtelmek már akkor kezdtek gyötörni, amikor odahaza nagyanyjánál, a magyarországi kisvárosban látta a menetszázadot s a katonavonatot. Nem tudta, hogy mi történik körülötte, de emlékezett, hogy egy-két hónappal ezelőtt kicsoda tömeg hullámozott a házuk előtt. Mindig így mondotta: házuk, pedig ő csak vendég volt ebben a házban, nagybátyjánál és a villa sem azoké volt, hanem egy öreg úr é volt, aki két magas fiatalember fiával, lányával és annak férjével ugyancsak ottlakott. Ez az öreg úr Csehországból, Leitmeritzből származott és úglátszik rokona lehetett nagybátyjának. A császári uradalmokon töltött be egykor valamilyen magas tisztséget, nyugalomba vonult és lassanként megkeseredett. Ebben a keserűségben legnagyobb része feleségének volt, aki válogatott módon kínozta az öregembert. Takarékoság címén talán sokszor még enni sem adott neki. Fiai nem tudták ezt, az öreg pedig nem szólt, mert féltette feleségét és a maga férfiúi büszkeségét. Ez az öreg úr is szerette Hanzit és beszélgetett is vele néha németül. A kisfiút ugyanis német szóra adták Bécsbe, mert írni, olvasni, számolni már tudott, s így a legjobb megoldásnak a magyarországi kisváros tanácsadói szerint az mutatkozott, ha odakerül a sok bécsi rokon közül az egyikhez, s beiratják egy német elemi iskola első osztályába. Hanzinak ez a megoldás nagyon tetszett. Az iskoláról sose volt jó véleménye, s amikor beszélni kezdtek róla, a gyomra és a szíve táján nyomasztó érzés fogta el, a szabadságát féltette és azt, hogy elszakítják az anyjától. Egyszer-kétszer azelőtt is bevitték már az iskolába, hogy „szoktassák”. Akkor megütötte orrát az olajozott padló, az elkorhadt padok és a sok különböző kisgyermek testének szaga és Hanzi valóságos undort kapott, hogy neki is be kelljen állnia ebbe a seregbe. Odakint napfényben ragyogott az utca, sétálhatott, ugrálhatott, s életének csak egy szomorúsága volt, hogy sokat kellett várnia anyjára, de annál nagyobb volt mindig az öröm, amikor hazaérkezett a munkából. Most, hogy Bécsbe adták, fáj a távozás, de az iskola rabságát enyhítette, hogy új vidékre került. Szabadnak érezte magát és bátornak. Egy alkalom-

mal (már a német iskolában) a szelíd, szőke, fehérarcú Miala tanító úr mindenkit felszólított, hogy mondja el, mit tud a háborúról. Szeptember végén történt ez és a gyerekek összevissza fecsegték. Azután odaért öhozzá is és Hanzi bátran, nem félve attól, hogy göröngyös németiségéért az Erdbergstrasse kis proletárjai ki-nevetik, elmondotta az érzéseit.

„Egy héttel ezelőtt este lehívták a bácsimat Scholcz úrékhoz a telefonhoz. A bácsimnak éppen aznap kellett jelentkeznie a kaszárnyában, de még este otthon volt. Sápadtan jött vissza és egy félóra múlva megérkezett két nővére, Hedwig néni és Paula néni. Mi az unokaöcsémmel, Pistával a sarokban voltunk, ő még nem járt iskolába és azt láttuk, hogy a két néni a Tantival együtt nagyon sír. Valami olyasvalamiről volt szó, hogy Sándor bácsit agyonlőtték.”

Hanzi ezután leült és nagyon kedvesen mosolygott. Miala tanító úr pedig nemsokára felkereste a villát és az asztalon ott látott egy gyászjelentést. A gyászjelentésben ez állt: Alexander von Wahl, elsőosztályú követségi titkár, 1914 szeptember 10-én hősi halált halt.

Miala tanító úr még azt is megtudta ebből, hogy Alexander von Wahl egy Hohenzollern herceg titkára volt és később rájött arra is, hogy Alexander von Wahlnak nem kellett volna még bevonulnia s a fiatal tanító szívében meleg érzés fakadt föl a másik fiatalember ránt, akit nem is ismert. Az iskolában megegyeszer felszólította Hanzit és a gyermek előtt elmondotta neki, hogy ki volt az, aki meghalt.

Igen: tömegek hullámoztak a házuk előtt. Mindenki énekelt, sárga-fekete, fekete-fehér-piros zászlókat lengtetek és mindenki énekelt. Katonazenekarok járták be a kis mellékutcákat is. A szűk odukból sohasem látott alakok jöttek elő. Mindenki ordított és ő csak annyit értett, amennyit a zene mesélt neki. A Gotterhaltet ismerte, tetszett neki és minduntalan ennek dallamai robbantak ki és hatalmas Hoch Salvék dörögtek a házak között. Mikor a tömeg már lassan elvonult, a két gyermeket a nagynéni levitte az utcára és a villamossal bementek a Ringre. Ott éppen akkor kezdődött egy újabb felvonulás, mely magával ragadta őket a Burg felé. Aznap volt ez, amikor kitört a háború. Férfiak, nők, gyermekek, konflisok és szekerek sodródtak a tömegben, de Hanzi emlékezetében csak egy maradt meg. Közel álltak a Burg épületéhez és nagynénje izgalomtól remegő hangon mutatott fel hirtelen egy ablakba és azt mondotta, hogy ott áll a császár.

Hanzi emlékei azóta is megmaradtak erről az arcról, a császár arcáról és nem keverte össze őket fényképekkel, rajzokkal, melyeket attól kezdve látott. Hiába olvasott könyveket, történelmi munkákat, életrajzokat erről az emberről, aki ott állt; — neki mindig az a különös sápadt arc maradt, a messziségbe révedő szemekkel, teljesen mosolytalanul s úgy tűnt, hogy az az alak mintha maga az Isten lett volna. Az Istenről még megfogható képzetei nem voltak. Nem is tanult róla, csak imádkozott hozzá. A tömeg azonban, mely végtelennek látszott és elfoglalta a Ring minden szögletét, az ablakokat, a háztetőket, mintha még a levegőben is fekete ember-testek lógtak volna és napernyős asszonyok, úgy bámulta ezt a sápadt arcot a Burg egyik ablaküvege mögött, mint az Istent. Hanzi már ekkor hitt Istenben, aki atya volt. Tudta, hogy imádkozni kell

hozzá, arra is emlékezett, hogy anyja és mindazok, akiket közelről ismert, mindig az Istenhez fordultak. A szíve táján jót és meleget érzett, ha ilyesmiről hallott. És valahogyan olyan természetesnek tűnt a hasonlóság az ablakban álló férfi arca, az óriási tömeg és az Isten között.

A császár aztán eltávozott az ablakból és Hanzi csak sok év múltán emlékezett ismét vissza erre az alakra. Földöntúli volt.

*

Frici bácsi aztán elment s már régóta nem volt otthon s csak távoli levelezőlapok jöttek tőle, Volhíniából. Edus néha kézenfogta Hanzit, de ez nem pótolta a két nagy férfi távollétét. Franci is elment és az öreg leitmeritzi nagyon csendesesen üldögélt a kis kert szaletlijében, maga elé bámult s nem törődött vele, ha a felesége veszekedett is. Hanzi lassanként mind nyugtalanabbá vált. Az iskola már nem izlett annyira, néha meg szinte félve bandukolt át az üres telken, szemező esőben az Erdbergstrasse felé.

Valami nem volt rendjén.

A mamától ugyan rendre jöttek a levelek s Hanzinak minden egyes alkalommal könnyes lett a szeme és amikor a mama tortát vagy süteményt küldött, nagyon lassan ette meg kis asztalkáján az eléjétolt darabot. A szája egy kissé ferdén állt, mert közben arra gondolt, hogy a mama mégsínes itt.

Bécsre lassan nehéz idők virradtak. Már akkor kezdett el-el-fogyni az ételmyszer s egy napon Erzsike néni mosolyogva, de egy kicsit zavartan találta fel a kukoricalisztből készült pudíngot. Másnap aztán ismét volt finom tészta. Diós és mákos is egyszerre, mert a határszéli városkából, ahol a mama lakott, megérkezett a csomag és Hanzi számára is a levél. A csomagban liszt volt, sok gyümölcs, szőlő, alma, zsír és egyszer-egyszer hús is jött.

*

Egyik nap uzsonnára mentek Frici bácsi anyjához, Pista nagymamájához. Sokat kellett villamosozni, amíg elértek a város másik végébe, de a két gyereknek megérte a mulatság mindig. Most azonban az öregasszonyt nem találták sírva, mint azelőtt, mióta fia Alexander meghalt. Egyideig állandóan templomba járt, vagy Bécsben élő leányaihoz meg a menyéhez ment és csak a fiáról beszélt, akiről azt mondotta, hogy rövid időn belül külügyminiszter lett volna. Nem is volt talán lehetetlen, amit az öregasszony állított. Most a nagymama fagyos mosollyal fogadta őket. Arca még szikárabb lett, mint azelőtt, kezei csontvázszerűnek látszottak, az uzsonna kellemetlen légkörben telt el. Nála mindig volt kuglóf, még a legnehezebb időkben is, mert ő is kapott a szomszéd országból ételmyszert.

A gyermekek egyszerre csak arra lettek figyelmesek, hogy az öregasszony keze ökölbeszorul, feláll és fenyegetőzik. Erzsike néni rémülten nézte. Nem mert rászólni. Az átkozódás csak rövid ideig tartott, s a nagymama ismét leült, gyors, de halk beszélgetésbe fogott menyével. Aztán ismét összeszorította fogát és a másik keze szorult ökölbe fenyegetésre. A szeme villámlott, arca kipirult s aztán tehetetlenül zokogva esett vissza egy karosszékre.

A gyermekek megéreztek, hogy itt valami történt. Összebujtak s a félelemtől nem mertek szólni. Az öregasszony most az ég felé fenyegetőzött és az Istent emlegette, aki elvette csodálatos fiát.

Ez időtől kezdve többször jártak a nagymamához, de a gyerekeket a cseléd hamar elvitte sétálni, vagy hazarohant velük. Kétszer az utcán mentek az öregasszonnyal s amikor templomok elé értek, ott is megállt és fenyegetőzött. A járókelők nem szóltak rá, s amikor egy ízben egy szelídebb asszony utánuk jött és megkérdezte, miért teszi ezt, a nagymama gögösen felelt:

— Elvette a fiamat. Értelmetlenül.

Ez volt az utolsó eset, hogy a gyerekeket a nagymamával egyedül engedték az utcára. Ezentúl ő jött hozzájuk s a fiúk most már vágyakoztak a kis, nagyon régi bútorokkal tele rakott lakás iránt, amelynek minden darabja Nürnbergről beszélt.

*

Karácsonykor nagy esemény történt. Az öreg leitmeritzi egy délelőtti kopogtatás nélkül jött be a lakásba. Őt nem izgatta, hogy bárki megsértődhet ezért, vagy a családnak kellemetlen lehet. A maga érdekéről volt szó, amint már az első mondatból kiderült és így csak önmagát nézte. Alacsony termete ilyenkor nekifeszült, kis bajusza kackiásabb lett s nem nézett senkire. Kikeresett magának a falon egy pontot és azt vizsgálta. Az erek az arcán kékek voltak.

— Nézze kedves Erzsike, — szólott — a maga ura úgy sincs itthon. Hogy mikor jön meg, azt igazán nem tudhatja. Sőt az is lehet, hogy fogságba került.

Erzsike azonban nem volt olyan asszony, akit ilyesmi megijesztett volna. Összeszorított fogakkal védte mindig a család érdekét (öt évig várt az urára, amíg megesküdhetek), most is átlátta, hogy az öreg mit kívánhat. Hidegen felelt:

— Ezt, kérem, előre nem jóslhatja meg senki. Lehet, hogy ott marad, lehet, hogy fogságba esik. De holnap reggel épp úgy beállíthat.

Az öreget nem lepte meg a válasz, szeme tovább is a falon maradt és előre elhatározott beszédének sineiből nem hagyta magát eltéríteni. Mintha nem is hallotta volna az asszony választát, folytatta:

— A fiam, Edus, mint tudja megházasodott, csak éppen a háború akadályozza még, rövid ideig, hogy idehaza legyen. Nekünk arra a negyedik szobára, amely a Duna felé, a Wiener Molkerei felé néz, szükségünk van, mégpedig azonnal. Nekem meg a feleségemnek a három szoba kell, viszont a fiatalasszonynak is szüksége van kettőre. Maga meg egyedül van a két kisgyerekekkel s a negyedik szobát nyugodtan odaadhatja. Már holnaputánra iderendeltem a kőműveseket és a két ajtót befalazzák.

Erzsike arcán sem rándult meg egyetlen izom sem.

— És mit szól hozzá, ha a szobát nem adom? Magának, mint Pista keresztapjának, tudnia kellene, hogy a két gyerek nagyon nélkülözné a gyerekszobát, a hálószobából nem csinálhatok ebédlőt, s ha a férjem hazajön, neki szüksége van egy helyiségre, ahol nyugodtan elvonulhat. A diákok dolgozatait kijavítani, nem csekélység, aztán tudja, hogy Frici milyen ideges.

Az öreg többé nem vitakozott.

— Egyszóval holnapután reggel küldöm a kőműveseket, ne haragudjon, hogy zavartam. Grüss Gott! Auf Wiedersehn.

Az asszonynak igaza volt. Másnap reggel „megjött” Fritzi bácsi. De nem úgy, ahogy várták. A sanktpölteni kórházból telefo-

náltak, hogy Friedrich von Wahl tüzérhadnagyot a wolhiniai harc-térről idegsokkal a kórházba beszállították. December 22-ike volt. A gyermekek nem értették, mit jelent ez a szó s csak azt látták, hogy Erzsike néni sír. Megint összegyűlt az egész rokonság, épp úgy, mint Alexander von Wahl halálánál, csak hogy akkor az özvegyasszonyt vigasztalták, most pedig mindenki a feleségét. A nagymamát nem lehetett kihozni sodrából. Ő már kemény volt. Fenyegetésétől, átkozódásától, tele volt a szoba. Ki akarta dobálni az összes imakönyveket, rózsafüzéreket és szentképeket a lakásból. Kijelentette, hogy ezt a fiát nem engedi át az Istennek. Délután már el is utazott Sankt Pöltenbe, nem engedte, hogy a fiatalasszony vele menjen és azt mondta:

— Egy hónapon belül egészségesen hazahozom. Csak közben az a svihák meg ne jelenjen itt.

A „svihák” az ura volt, Fritzi bácsi apja. Már régóta nem éltek együtt. Az öregúr orvos volt, de csak a maga kedvtelésére. Utazni szeretett és a mások gyerekeivel tördött. Hol Montevideóban, hol Stokholmban túnt föl, még a háború előtt, aztán, ha nem volt pénze, beállított az öregasszonyhoz, aki egy darabig tűrte, sőt simogatta és szeretete, de azután utasítást adott a cselédeknek is, hogy ha Nürnbergből jön a doktor úr, dobják ki. A nagymama most megint attól félt, hogy az öreg beállít, zavarokat okoz, most pedig az ő erejére szükség van, át akarja önteni minden energiáját és gyűlöletét a fiába.

Már huszonnegyedikén táviratozott is: „Fritzi eszméletnél, ne féljetek”. Az öreg istentelen asszony sürgönye úgy hatott karácsony előestéjén, mint a mennyből jött üzenet. Egyszerre kiderültek az arcok, s már Hanzi is vidámabb volt, mert a mama délután hat órára jelezte érkezését a határmenti kisvárosból. Időközben a vén leitmeritzi mégsem küldte el a kőműveseket, hanem helyette fenyegető levelet hozott a posta. A levélben megismételte mindazt, amit élőszóval elmondott, s hozzátette, hogy most még kivételképpen vár. Pedig előre megjósolta, hogy Fritzivel történni fog valami, tehát úgy sincs szükségük arra a negyedik szobára. Még azt is hozzátette, hogy a lakás árából nem enged, hiszen a mai néhez időnkben a háromszobás éppen olyan, mintha négyszobás volna. Másoknak ugyanis ez sincs. Erzsike nem válaszolt, hanem készülődött a karácsonyra.

Hanzi sohasem felejtette el ezeket a karácsonyokat Bécsben Wahléknál. Abban a bizonyos negyedik szobában, ahol volt még egy-két bútor a nürnbergi hagyatékából, hatalmas fát állítottak fel. Kubik úr vágta és a Waldvirtelből hozta. Ott laktak a szülei Zwit-tauban és most élelmiszert is hozott. Ha a piacon kellett volna megvennie, nagyon nehéz lett volna. Az ajándékok a gyerekeket nem lepték meg. Már előre hallottak róla rebesgetni, hogy harisnyát, cipőt és valami ilyesfélét fognak kapni mind. Hanzi legnagyobb vágya egy gőzgép lett volna. Levelet írt, hármat is, a Jézuskának. Egyiket anyja útján, a másikat Erzsike útján, mert úgy illett, hogy ott is beadjon egy kérelmet, a harmadikat pedig apja útján. Még más vágya is volt, de ezt szétosztotta a levelekbe. Az egyikben puskát kért, a másikban ostort, a harmadikban egy trombitát. Mindez persze nem érkezett meg. Az asztalon sok sütemény, öt torta állott, befőttes üvegek, zsebkendők, zoknik, persze a cipő is és két társasjáték, meg ólomkatonák, de ügyesen elosztva, hogy a gyerekek ne vesszenek össze. Az igazat megvallva,

Hanzi megkapta volna a gőzgépen kívül mindazt, amit kért, ha nem Bécsben ünneplik a karácsonyt. Az anyja megvette neki a puskát, a trombitát és az ostort is, de más egyebeket is, amit nem kért. Erzsike azonban rémülten fogadta nővérét.

— Elkényezteted a gyereket — mondotta neki — és Pistának különben sem vettem ilyen dolgokat. Örökös veszekedés lenne belőle.

Igy aztán Hanzi csak abban osztozott, amit Pista is kaphatott. De nem fájt neki. Anyja az ölébe vette és fülébe súgta, hogy mindent meg fog kapni, csak éppen nem szabad szólni róla Pistának meg Erzsike néninek. Hanzi az anyja öléből rámosolygott a mama arcára és megértette. Összeesküvés volt közöttük s ez jól esett neki. Anyja egyébként is úgy kezelte, úgy beszélt vele, mint egy felnőttel, mint jó barátjával. Hanzinak ez volt és ez lett az erőssége mindig. Érezte ezt az összeesküvést, amely a mamához fűzi, szabad volt neki mindent elmondani, még a rosszat is, mert úgy kapott ki, hogy jól esett. Az anyján keresztül a felnőttek társalmába tartozott s nem érezte hiányát, hogy nincs testvére.

Fritzi bácsinak közös levelet írtak, aztán a gyerekeket is elvitték az éjféli misére, mégpedig nem az Erdberg-strassei templomba, hanem a Rochus Platzra, ahol fényesebben mondták a misét. Amint kiléptek a kapun, meg kellett állniok egy pillanatra. A csatornatisztító viskójának összes ablakai fényesek voltak s a család azt hitte, hogy ott is ünnepelnek. Megkönnyebbültek erre a gondolatra, mert a csatornatisztítók, bár legendák keringtek róluk, nyomorúságos emberek voltak és ezek jelentették a környék számára a szennyet, piszkot, az alacsony sorsot. A villamoshoz vezető utca sarkán azonban Erzsike néni majdnem felsikoltott. Egy nagy, fekete kocsifordult be a sarkon és ott állt meg a csatornatisztító háza előtt. Valami baj lehetett. Hirtelen keresztet vetett, erősen belefogózkodott nővérebe s azok mind a ketten magukhoz vonták a gyerekeket. Meg is gyorsították lépteiket s Erzsike csak a mise után, odahaza mert szólni nővéreinek, hogy mi volt az a fekete kocsifordult.

Másnap reggel már az egész környék tudta. A fűszeresnél és a trafikban már részleteket beszéltek. Az iskolából lett kórház fél-lábú házmestere magának követelte a legfőbb értesülés jogát.

Adolf Blazsek, mert így hívták a csatornatisztítót, a szentestén akasztotta föl magát. Később az újságokban is benne volt, hogy miért. Drága ruhákat vett a gyermekeinek s ez feltűnt. Nyomozni kezdtek s kiderült, hogy bankbetétje van. A saféban megtaláltak egy csomó elveszett brosstút és gyémántot, amit nem szolgáltatott be soha. A vizsgálat megindult és ez volt a vége.

A gyerekek csak arról tudtak, hogy Blazseknek hívták a csatornatisztítót s ez nagyobb meglepetés volt számukra, mint halála. A szembenlévő ház üres lett és titokzatossága megnőtt.

*

Január vége felé a gyermekkel nem lehetett bírni. Nyugodt kislányból hirtelen izgatott kis kölyök lett, többször hirtelen elvörösödött, sírni kezdett, hol a fogát fájlalta, hol a fejét s azt is megtette, amit sohasem eddig: otthagya az ételt az asztalon és rá kellett ripakodni. Azelőtt, ha erősebb szót szóltak hozzá, azonnal el-

sírta magát és visszavonult a sarokba. Most dacosan nézte a teli tányért, lábait nekifeszítette a székek és nem evett. Miala tanító úr meg is jelent az iskolából feketébe öltözött és panaszt tett, hogy Hanzit nem figyel. Dobol a lábaival, sőt a szomszédját is meg-rúgta. A nénye egy darabig nem sokat törődött ezekkel a jelenségekkel, mert hiszen az ő fia állandóan rakoncátlankodott és nem talált semmi különöset abban, ha a másik gyerek is „végre valahára” rendes emberré válik és nem marad olyan alamuzsi. Különben is a férje már jó ideje a gyógyulás útján volt a sanktpölteni kórházban és így semmi különösebben fel nem izgatta. A háború sem volt probléma többé a számára, csak azzal foglalkozott, hogy minél olcsóbban vásároljon s hogy Kubikné, a takarítóasszony be ne csapja, ha egyedül engedte ki a piacra. A gyerek azonban fel-tűnően soványodott és mindez alig öt nap leforgása alatt történt. Mindennap a torkát fogdosta és panaszkodott, hogy a foga fáj. Unokaöccsének éppen akkor javították fogait (a fogorvos eleget csodálkozott, hogy az öt éves kisfiúnak már valami baja van) s így az egyik nap Hanzit is elvitték magukkal. Hanzit nem kellett csokoládé orozslánokkal, marcipánnal és ezüstbe csomagolt csokoládé egykoronásokkal édesgetni, ment magától is. A fogorvos rendelője nem tett rá különösebb hatást, az álomszerű félhomályban izgatóság nélkül várta, hogy mikor kerül rájuk a sor.

Először Pistát vizsgálták, aki nagyokat bömbölt, aztán beemel-ték őt is a nagy székbe. A doktor sokáig nézegetett jobbra-balra, aztán arca elkomorult. Sürgősen lemosta szublimálttal a kezét és így szólt:

— A kisfiú mandulái meg vannak duzzadva, a fogainak sem-mi baja nincs. De az is lehet, hogy difteritisze van. Megmérjük a lázát.

S Hanzit ezen a napon már kocsin vitték haza s talán ettől az úttól álmodta oly különös álmait ezután betegsége során, meg ké-sőbb is a kisfiú.

Gyönyörű fekete fiakker volt és őt ültették a főhelyre. A néni meg az öccse szembeültek a kisülésre. A gumikerekű fiakker las-san és hangtalanul surrant a forgalmas bécsi utcákon, ablakait beverte a hó. Néha-néha meg kellett állni, vagy lassítani egy for-dulónál és ilyenkor az emberek benéztek az ablakon. Nagyon sok fiatal nő járkált az utcán, úgy rémlett Hanzinak és ezek mind rá-mosolyogtak. Kigyúltak a lámpák, fényes lett, amerre a koci el-haladt. A teste áttüzesedett, de jól érezte magát a puha ülésen s nem gondolt semmire. Talán néha-néha a mama jutott eszébe, amikor egy hozzá hasonló arc a havas ablaknál megjelent. Egy-szer egy hídon is átmentek s ekkor érezte először Hanzit azt a kü-lönös, furcsa valamit... Azt hitte, hogy a híd másik végén hatal-mas gömb fekszik, mely mind nagyobbra nő, s hol egy helyben forog, hol meg nekilendül. Miközben a koci haladt, a gömb is jött vele szembe, mikor pedig már elérte őket, az egész fiakker és ő is átváltozott gömbbé, folyton nagyobbodtak és így emelkedtek fel a levegőbe, hogy aztán megint lezuhanjanak. A gömb ekkor gom-bostű nagyságú lett, majd hirtelen megint irtózatossá terjedelművé puffadt szét. Semmi sem volt ebben a gömbben, ami léghajóra vagy valami könnyű anyagra emlékeztette volna. Nehéz acélszerű anyag volt s mégis oly csodálatosan nőtt és kisebbedett.

Már régen átkocsikáztak a hídon, amikor Hanzit ismét azt érezte, hogy hídon mennek s ez az óriás mozgó gömb feléje gurul.

Meg is kérdezte a nénit, hogy mi ez. De az csak mosolygott, odanyújtotta kezét a gyerek felé, de aztán meggondolva visszahúzta. Először megakarta simogatni, később azonban eszébe jutott, hogy hátha differitisz.

Hanzinak ezen az éjszakán szörnyű álmai voltak. S hogy nem később, idősebb korában álmodta ezeket, egészen biztos, mert reggel frissebben ébredt, arca vörös volt, de vidáman nézett szét az ágyban s aztán elmesélte, hogy merre járt. Kocsiban ült és korona volt a fején. Mosolygott s a fiakker méltóságteljesen haladt a bécsi utcán. Mindenünnen ujjongó emberek vették körül a kocsit, amerre haladt, benéztek az ablakon és integettek neki. A vállán hermelinpalást volt és a bakon a kocsis mellett egy skatulya a legújabb, legfinomabb játékgézzel. Így vonulhattak talán egy órahosszatt a városban, a Ringen, a Kaertnerstrassen, aztán onnan megint ki a Ringre, fel a Máriahilferstrasse, a Belvedere kapui elé. A kapunál katonák várták díszben, akik kisegítették és ragyogó uniformisok, estélyi ruhás asszonyok sorfala között vonult fel Hanzi a díszterembe.

És akkor furcsa dolog történt. Amint a főhelyre vezették, a trónushoz, a sorfalat álló emberek elé egy rács ugrott, amely valamennyit, külön-külön ketrecekbe zárta. Hanzi csodálkozva nézett körül, aztán leszaladt a trónusról. Kulcs csörrent a kezében és egyenkint odament a ketrecekhez. A nénje elborzadt, amikor Hanzi tovább mesélt, de a gyermek nyugodtan és világosan mondotta el mindazt, ami történt. A ketrecekből előléptek az emberek s ő valamennyinek a szíve felé nyúlt és a sorfalat álló összes méltóságoknak, uniformisos és estélyiruhás alakoknak, öregeknek és fiataloknak kivette a szívét. „Nem vérzett” — tette hozzá okosan és naívan, aztán visszamentek valamennyien és épp úgy hajlongtak felém, mint azelőtt. Egy lány szívét tartottam meg a kezemben s csak azt tudom, hogy jól esett.

A néni lélegzetvisszafojtva nézte a gyermeket, rohant az orvoshoz, anyjához, rokonaihoz, postára. Azonnal sürgönyözött testvérének. Az orvos nem akarta elhinni, hogy a gyermek ilyeneket beszélt. Anyósa és sógornői kétkedő szemekkel nézegettek az ágyban fekvő gyermeket s aztán néha bizalmatlanul, sőt haragosan is pislogtak feléje, mintha gyűlölték volna. A szoba megtelt izgalommal, az anyós azt mondotta, hogy a gyermeket azonnal kórházba kellene vinni, furcsa kis kölyök, ő már régen látta, hogy nem jó vége lesz.

— Olyan különös a szeme — kiáltott egy nagyot az öregasszony. — Nem bírok a szemébe nézni, valami lángol benne, félek tőle.

Az orvos megmérte a lázát, hideg borogatásokat tett a nyakára, aztán simogatni kezdte a kisfiú fejét. „Nem kell félni” — mondotta, de Hanzi ilyenkor érezte már, hogy igenis félni kell. Most az következett, hogy leszedték róla a takarót és mind a két combjába tűt szúrtak, aztán megint nyugodtan alhatott tovább. Álma nem volt.

A dolognak híre ment a házban és a környéken is. Kubikné volt a hír széthordozója. Huszonnégy óra alatt tudták az esetet a katonák az iskolakórházban, tudta a fűszeres, az öreg leitmeritzi, tudta az egész ház s a környező proletárházak lakói is. Amikor elmentek a kerítés elé, rámutattak az ablakra. Mindenki úgy vélte, hogy ismerte már Hanzit. Legendák nőttek körülötte. Mindenki története-

ket tudott róla, milyen volt, amikor játszott, amikor iskolába ment, sőt akadt egy kövér hentes, aki azt állította, hogy észrevette, ahogyan Hanzi a kutyájával beszélgetett.

— A kutya egészen rendes szavakat mondott — ismételte a hentes a hazugság meggyőződésével.

S ettől az időtől fogva a jámbor öregasszonyok a ház előtt keresztet vetettek. Csoda történt — mondották. Ha egy gyermek ilyen álmodik, abban van rendkívüli. És mindnyájan imádkozni kezdtek fiaikért, férjükért, apjukért, akik a fronton voltak.

Aradi Zsolt

VIDOR MIKLÓS

VERSEK

VISSZACSENGŐ ÉNEK

Barna hajad
szelek fujják
zörmlölő
lombbal —
lassú szirom
hava hull rá,
átborzong az
oldal.

Kék szemedet
elsiratják
hullámok a
vizen,
piros ajkad
meleg hamvát
pipacs őrzi
szűzen.

Karcsú tested
felöltötték
szelídszemű
őzek —
zúgó erdő,
az öröklét
rejtegeti
őket.

S száll a lelked
égbezengő
madarakkal
délnek,
míg ajkamon
visszacsengőn
elhallgat az
ének.

EZÜSTVARÁZS

Szép este! Nézd, a márvány
felhők ereze-lágy
szélét ezüstre festi
a jámbor holdvilág —
a szél zörrenve surran
ezüstsugár alatt,
az ezüstlombú nyirek
varázsban állanak...

A tó partján jajongón,
suhogva sír a sás,
súlyos csöppjét leejti
a zengő vízmosás —
a földön égve villog
ezüsttallér gyanánt,
irigy lombjukat rázva
merednek rá a fák...

A bátyafokra nádszál
ezüsttündért vetett
e jótékony varázslat.
hogy táncol, leng, lebeg!
A víz tükrén kacagva
ezüstvitorla száll,
a tó najádja siklik,
az ezüstarcú lány...

A templom fönn az ormon,
a fényben, karcsún áll,
ezüstharangja kondul,
a hangja: holdsugár —
S a kis harangtoronvban
vár némán, álmodón,
az Isten, színezüstben
s a vén harangzó...

FEKETE MÁGIA

(AUGUSTE CORBEILLE VISIONS GROTESQUES C. KÖNYVÉBŐL)

(E kúsza látomást én nem embereknek írom,
versem többé nem érti a pusztá Ertelem —
tartós palacka zárva a jövőre bízom:
hadd fejtsék meg, ha tudják; mert titkát elviszem.)

Hét éjjel nem aludtam, hét éjjel vert a zápor
s üszkös szívem helyén csörgőkígyó lapult —
és szörnyű, lompos indák tekergő erdejében
csigákkal építettem fénykagylós váramat.

Gályám nem volt, hajóm ott úszott a barna égen,
így hát tornyos felhőkkel szálltam a víz alatt,
és szörnyű, lompos indák tekergő erdejében
csigákkal építettem fénykagylós váramat.

Karvaly szelek tódultak utánam mérgeikkel
egynek sem volt a csőre vörös, miként a fű,
s a piros hátú hullám dühében mégse vitt el
a partalan szigetre, hol élt még a Halszemű.

Ott ültem, békák, kígyók elkergetett királya
ezüst-arany medencék eget rejtő porán —
árnyék kísérettemmel a fényes éjre várva
csillaghullajtó kóbor ezredévek alkonyán.

És megszűnt minden élet, tavasz se szállt fölöttem
csak ültem ott s nem jött az ős, a tél, a nyár —
s mert hangtalan dalomból bogos hálót kötöttem
tavak elhalt lakóit nem vártam vissza már.

A Halszeműt se vártam, egyszercsak mégis eljött
szabóka zöld szegélyén szivárvány álmodott —
fehér csillagok ringtak szavában és a felhők
száz más szigetre vitték a tüskés bánatot.

De akkor fölkötöttük a Hold kampós szarvára
a zendülők vezérét, Bambát, a Félkezűt:
csak így esett el Edmond Belfort gomomba vára,
hol csúcsos éjszakákon árny égett mindenütt.

Árboctalan vitorlák szelték a messzeséget,
mely kék volt és fehér, miként nálunk a dér —
egymásután feküdtek a porbahullott évek
s az ég mélyén hideg lángokra gyúlt a tél.

Hetvenhét este néztem farkasszemem magammal:
szemöldököm kihullott, látásom megfakult
s hiába vártam kincssel és fényetört arannyal
tékozló fiúként nem tért meg hozzám a mult.

Rég elhagyott planéták keringtek álmaimban
és zöld sörényét rázva, toporzékolt a vihar,
minden gyümölcsből ettem s minden vizekből ittam
míg befedett az Éj védő szárnyaival.

Mi lesz a sorsom eztán? orgyilkosokkal éljek,
vagy keselyük elé vessem a szívemet?
Hetven garas az ára a tolvaj életének,
hagyom hát akkor inkább, hogy láncra verjenek.

Hetven! folyton csak hetven: mindig a hét kísértett:
amerre eddig mentem, mindig és mindenütt:
hét álmos csillaga van a Göncölszekernek
s a Marslakóknak hetven: hordónyi kedvesük.

Aztán egyszercsak elhalt a Medvék brummogása
s vállamra vettem a Földet és Napot —
szegfűt űztem a Vénusz türkisz-selyem hajába
s szárnyam alá bújtak a didergő csillagok.

Világos Éj! vigyázz, a kedves fenyvesekre,
elszállok nyomtalan, miként a füst s oly hirtelen
egy üstökös uszályán bánkódom majd merengve
s az Űrben új bolygóként kering horgas fejem.

Mért félsz az éjszakában egek szigete: felleg?
mért száll a sárga füst el, mért szálltok el ködök?
s te sem maradsz, hiába énekellek
galambos szürkület, eltűnsz a köd mögött.

Nem tűz ég a pokolban: a jég fagyasztja tested
s csalánnal hetven ördög csiklandja talpadat —
rossz fát tettél a tűzre? ujjadból nyársat nyesnek
s szöges deresre húznak, hogy kipihend magad.

Jaj nem tudom: mi történt, nyelvem hebeg-habog csak
ma minden szót felejték, magyart és franciát —
zörejek hullanak számból: tompán-bután dadoglak
esetlen hangcsoporttal, legfőbb zene: Világ.

Nem lett a feleségem, Suzanne La Roche, szegényke,
meghalt belé a kedves, hogy megnéztem szívét —
Cleopátra gyűrűjét húztam halott kezére
tán megbocsájtja bűnöm az oly türelmes ég.

Halál! egy pillanatra sem hagysz nyugodni engem,
kimondhatatlan titkod velem van szüntelen:
csak egyszer tégy kivételt, oldozd meg béna nyelvem,
hadd kürtöljem világgá: az élet végtelen.

Vagyok, leszek és voltam: nem tűnök el egészen:
a Nap, a Hold, a Csillag s a szenvedés örök;
ki annyit szenvedett ennen pokoltüzeiben,
mint én, annak helye van a csillagok között.

Varázseróm ha elhagy, ha mint a többi ember
két méterre a földben én is csak por leszek:
sírom messze kerül el: mert lángtalan tüzemmel
miként bárányt a farkas, fölfalom lelkedet!

Végh György

Egy ideig támadták. Aztán összeveszttek rajta. Majd bírálni kezdték. Végül elfeledkeztek róla. Ma már csak mint muszáj-herkules szerepel: Babits és Kosztolányi helyett és ellen emlegetik. De ez a dicsősége is múltó, ósszé válik, úgy emlegetik, mint Sértő Kálmán, Sinka István, Gulyás Pál nem egészen méltatlan elődjét. Igazi szüksége azonban senkinek sincs rá. Urbánusnak túlságosan vidéki, félművelt és magyar volt, viszont nem volt igazi paraszt, zsidókkal barátkozott s nem ismerte fel azt a nyilegyenes vonalat, mely a vogul medvénekektől, a Kalevalától Gulyás Pálig vezet. Igazi elismeréssel műve nem találkozik, babérai politikai babérok, ha dicsérik, bölcséletét dicsérik (Németh László), vagy mythos-teremtő erejét (Kodolányi János).

Az Ady-filológia hamvában holt, az Ady-Múzeum első két kötete csonkán szégyenkezik könyvespolcunkon, Földessy Gyula is egyre inkább mások ellen magyarázza Adyt. A legújabb kor irodalomtörténetei pedig... jobb hallgatni róluk. Babits néhány megjegyzése, Benedek Marcell kis Ady-breviáriuma, Schöpfung Aladár néhány tanulmánya, Komlós Aladár méltatlanul feledett kísérlete, az Új Magyar Lira, Horváth János ifjonti Ady-könyvesckéje még mindig a legmagasabb szintje az Ady-irodalomnak. Még ellenfelei sem tudták méltón vitatni nagyságát: szavuk vak gyűlölségbe fult. Szabó Dezső Adyról szóló cikkében több felnevelni érdeemes gondolatcsira volt, de ő épp oly könnyen elvetélt gondolatait, mint amily könnyen megszüli őket. A Nyugat-nemzedék elsőszülöttjei közül szinte csak Cs. Szabó Lászlót köti valami Adyhoz: elnézik neki, mint valami erdélyi-protestáns különcködést.

Arra a lanyhaságra, ami Ady művét itthon eláporítja a lelkekben, mi sem jellemzőbb, mint Ady elakadt európai útja. Egy-két középeurópai sejtje nagyságát, de nyugatabbra tőlünk alig tudnak valamit róla, azt is csak úgy, baráti kapcsolatokon keresztül, becsületszóra hiszik el, nem a silány, dilettáns fordításoknak. Aki próbált odakünn Adyról beszélni, emlékezhet arra az udvarias-közönyös figyelemre, amivel hallgatták. „Nagyobb híre volna annak!” — ez tükrözik az idegenek szeméből. Nem tudjuk elhithetni úgy Adyt a nagyvilággal, mint ahogy a többi kis nemzet bele tud dobni egy-egy nevet az irodalmi köztudatba. Biztos jeleként annak, hogy magunk sem tudjuk felmérni Ady nagyságát, nem tudjuk felbecsülni értékét. Hogyan is tudnók!

Hiszen helyét sem látjuk! Aki Ady nevét hallja, annak még mindig ilyen képzettársításai kelnek: Rákosi Jenő, Szabolcska Mihály, Vargha Gyula, Tisza István, baloldal, jobboldal, zsidók, fajmagyarok, urbánusok, népi front. Mintha Ady szobrát valami faluvégi kenderázatába állítanánk s aztán nem győznők csodálni, hogy sülyed, hogy ellepi a békanyál, hogy vállán réce s lúd tollászódik. Világirodalmi távlatba ha állítjuk, Verlaine-t és Baudelaire-t emlegetjük. Ez nemcsak nem igaz, hanem ostobaság is. Hatása csak annyi, hogy épp úgy paralizálja a franciákat ellene, mint a „magyar Faust” emlegetése Madách roppant nagyságát közböcsítette Németországban. Madách nagyságának nem legcsekélyebb bizonyága az, hogy Goethe világtekintélye ellenére sem egy magyar Faustot alkotott, hanem az Ember Tragédiájával aján-

dékozta meg a világot. Ady sem magyar Baudelaire, nem is akart, de nem is tudott volna azzá lenni. Ady volt.

Megengedjük: Adynak nem kis része van abban, hogy nem tudunk kiszabadulni ebből a béka-perspektívából, hogy még mindig Rákosi Jenő felől nézzük, hogy elhisszük róla azt is, hogy Tiszák, Szabolcskák voltak ellenfelei. Mert Ady életében valóban ezekkel a hozzá mérten parányokkal állt szemben s köznapi alakjukat Ady költészetébe foglalva, tehát felmagasztosulva ismer-tük meg. S még átkainak kancsal halhatatlansága is elég ahhoz, hogy eltúlozzuk jelentőségüket. De épp ez lenne Ady igazi megismerésének egyik alapfeltétele, hogy kidöntsük szobra körül a panoptikum-figurákat, hogy halhatatlansága kertjéből kigyomláljuk a gázt.

Ady előtt a nagy realisták nevét kell emlegetni, Aranyt, Maupassant-t („encore du sang, du sang et de l'or, toute l'histoire humaine” — idézi Adyra Allouma című novelláját Komlós). Ady költői tettének világnézeti és bölcséleti előfutára Nietzsche, kinek művét az Ady-kortárs Bergson csak latinra váltotta. A szellemtörténésznek Einsteint, a nagy rombolót és Planckot, a nagy építőt s a XX. század nagy biológusait kellene Adyval együtt emlegetni, a formabontó s formakereső Picassót s Bartók Bélát. Thomas Hardy öregkori lírája, Yeats reakciója az angol realizmusra, Francis Thompson Isten-keresése s mindenekelőtt Lawrence mythikus világa adhatnak szempontokat Ady nagyságának felismeréséhez. Költő-forradalma milyen magasba tornyol, ha Apollinaire tréfái s bűvészmutatványai felől nézvést figyeljük: a huszadik század francia irodalmában egyetlen név méltó az övéhez, a prózaíró Prousté. Az olasz irodalom szintelen és süket, mikor Ady legzen-gőbb dalát éneklí s a germán nyelvterületen csak Rilke és Stefan George szava hallik. Thomas Mann még kísérletezik, nagysága épp úgy csak Ady után nő világirodalmi magasára, mint Babitsé. S itt a keletközépeurópai térségben nincs számottevő költő kívüle.

S e nevek is... a legtöbb költők költője már csak, a szellemi közönyt nincs erejük áttörni, hiányzik belőlük az az elemi erő, az a forrásszerűen feltörő bőség, a természeti jelenségek amaz áradása, ami ellenállhatatlanná teszi a költőt. „Ady a nagy, népszerű költőknek egyik utolsó példája a világon” — írta róla Babits. A hangsúly a „nagy”-on van s a „népszerű” itt nem lekicsinylés, hanem elismerés.

Mikor az újságíró-bábból kikelt a költő-Ady, hívei nem győztek lelkesedni, olyan újnak, „modern”-nek találták s ezt tartották legnagyobb érdemének. Később, mikor a konzervatív kritika magyartalansággal és nemzetietlenséggel vádolta, hívei meglepődve vették észre, hogy mily könnyű megvédeni e vádak ellen: költészetében a legsűrűbb magyar hagyomány vére áradt. Ma is ezerefele téphetik, mindenki megtalálja a maga koncát művében: fajvédő és zsidóbarát, demokrata és gógós nagyúr, városkedvelő s faluramenekvő, nyugati és keleti magyar. Rettentő hiba, hogy e gazdagság megtévesztette hívét-ellenfelét egyaránt, hogy eltévedtek költészeté anyagában. Elég lett volna mindebből annyit tudomásul venni, hogy formái nem üres formák, hogy költészeté nem céltalan l'art pour l'art költészet, hanem műve egész világ. Rettentő hiba volt, hogy erényre túlozták újszerűségét, elátkozták modernségét. Adyra nem jellemző az, hogy új, nem értéke az a hatás,

amit kortársaira tett. A tegnapi új holnapra régi lesz. Értéke nem esökken ezáltal. De kik modern hírneve bővületében nyúlnak ma kötetei után, csalódottan teszik le, mert csalódásukban nem veszik észre benne az újnál többet érő örök kincset. A franciák már észrevették Apollinaire polgárbosszantó versei mélyen a legneme-sebb francia hagyomány eleven erének csendes buzgását: többre is becsülik azóta, hatása általánosabb, neve szentelt névvé válik. Mi még mindig azt a meghökkenést keressük nagyunkban, amitől nagyapánk hideglelést kapott.

Mintha az igazi nagyságnak szüksége volna arra, hogy meg-újítsa a világot! Planck fizikai forradalmát emlegettük Ady költő-forradalma mellett. A példa itt is világít. Planck nem új világot alkotott, hanem az addig ismert világban nagyobb rendet terem-tett, mélyebben hajolt az addig rettegett mélységek fölé s közelebb hozta a csillagokat. A modern természettudomány nem új szférák-ba lökte a világot, hanem visszahódította a szellemet a természet számára, illetve elhárította az anyag korlátait a lélek elől s egy méltatlan dualizmus helyett egységbe fogta a lelketlen anyagot s a testetlenül tévelygő szellemet. Ady költő forradalma sem újította meg a magyar költészetet, hanem összebékítette e költészet ősi formáit a teljesebbé gazdagodott magyar lélekkel.

Nem vetette el a jambus monotoniját: meglázította csak s első versei alaksejtelméből egy olyan jambus született, mely a magyar költészet legősibb hangjait visszhangzotta. Nem fordult el a századvég talmi kuruc-dívatjától, elindult nyomán s mélyebb, kincsebb tárnákra bukkant. Tematikájában nincs semmi új: Is-ten, haza, történelem, falu, szerelem, szegénység, hírnév, halál. Ugyanarról dalolt, mint amiről Szabolicska Mihály, vagy Jakab Ödön. Csak asszonyok, pénznek, hazának, Istennek ösképét látta s megnevezte bátran. Tágított valamit a zseni álomjáró biztonságá-val a szavak hagyományos értelmén, mint ahogy a hagyományos versformákon is tágított. S a szó megett épp úgy felvillant az ősi kép, mint ahogy a formák hasadékaiban besivített az ősi jaj.

Adyt valahogy elvesztette szeme elől a magyarság: bálványt csinált belőle, mint nagyaiból, túlbeszélte, mint minden komoly problémáját, politikára váltotta, mint sorskérdéseit, pipafüstbe eregette, mint bölcselést. Ma már hiába mondunk varázsszavakat róla: ómagyarság, népi magyarság, magyar filozófia és magyar-ugor mythos. Bálvány marad, üres szó marad, politika marad, kö-dös, megfoghatatlan füst.

Visszahódítani, eleven kincsünké tenni már csak egy úton tudhatnók, azon az úton, melyről veszedelmes gyorsasággal letér-tek hívei s ellenei egyként.

Mert Ady személyét utálatossá emlékezték, politikájába bele-kavarták a politikusok sarát, gondolatait kompromittálták s mythosa véres gázságok cégére lett. De műve még érintetlenül a miénk. Szégyenünk, hogy e művel magával oly keveset foglalkoztak halála óta, szégyenünk ma előny: alig van rajta néhány tisztátalan kéz nyoma.

Ady nagyságát műve őrzi, halhatatlansága az, ha ismét fölébe hajlunk. De nem érvért! Nem bizonygató példát keresni! Nem ön-igazolás okán! Ady nem világnézeti példatár, nem politikai „ve-zéricsillagok” gyűjteménye, — s aki a Kalevala utóéletét akarja kitapogatni a magyar költészetben, az menjen Debrecenbe, vagy valamelyik pesti gyűldébe, ott kap uralaltáji tapaszt nosztalgáira.

Az Ady-mű ezt a fajta érdeklődést éppen úgy nem tűri, mint azt a gyengédséget és megbocsátást, amivel — okkal-oktalanul — szokás gondolni nagyjaink hagyatékát. Adyt nem növeli meg, ha magyar mértékkel mérjük s nem kisebbiti, ha európai mérték alá állítjuk. Szinte azt mondhatnók, hogy európai mértékkel mérve, nagyobb, mint itthon, mert ott az is műve javára íródhat, ami művének nem egyéni, hanem magyar erénye: formai hajlékonysága, gazdagsága, verseinek különös zenéje, szabad stilisztikája, vízióinak eleven képszerűsége, symbolizmusának súlyos realizmusa. Európaiságunktól, urbanizmusunktól nem snob fölényt érdemel Ady, hanem hódolatot. Mielőtt az elmúlt világháború szele becsapta volna előttünk nyugat kapuit, Adyban mindent megkapunk, amiért érdemes volt európainak lenni, költészete őrizte azt, amit nyugat kincses városai.

*

Szeges gond, égő aggodalom iratja velem e sorokat. A világ minden táján dúló gigászi nyersanyagcsaták, melyek ma már nem régimódi naiv célokért, hanem magáért a térért, az anyagért, a létért folynak, kíméletlenségükkel óvatosságra intik a népeket. Hatalmas földalatti rezervoároknak esztendőkre való élelem gyűlik, a nehéz munkával kibányászott nyersanyag ismét a föld alá bújik, nemzetek nemzedékek számára gyűjtenek előre kenyeret és fegyvert.

Csak azt nem tudjuk még, hogy a lelkek mélyén mit tárolnak a világ népei. Csak azt nem tudjuk, hogy milyen eledelt őriznek a nemzetek lelkében s milyen fegyverekkel készülnek megőrizni a véren vett békességet. Erről nem ad hírt sem propaganda, sem a hírverés mögé fürkésző hírszerzés. S a lélek néma tárnáiból ma egy áruló hang sem ad jelt. A Sánta Ördög csak a házak fedelét fujja el éjjel, de a lelkek titkát nem tudja leleplezni. A szíveket s veséket csak Isten vizsgálja s Isten hallgat e zajos világban.

Bölcs orvosoktól tudjuk, hogy milyen láthatatlan hasadékokon szivárog a lélekbe minden, azok tanítják, hogy milyen ősi jajokat, mennyi tétova tudást őriz meg az ember telhetetlen emlékezete, hogy buggyan ki néha egy emberöltővel azelőtt, félálomban hallott szó az öntudatlanság mélyéből.

Vajjon a mi lelkünk mit rejt el a jövőnek? A mi szívünk mivel fegyverkezik. Békességünk csecsemő gyermekének álmai felett óvatlanul milyen szavakat mondunk? Mire ébred e gyermek, milyen tudásra, milyen emlék alatti emlék szófoslányaiába kapaszkodik majd nyiladozó értelme?

Dajkák, kik a jövőt dajkáljátok, vigyázzatok szavatokra, ne akármilyen dallal altassátok-ébrezzétek a jövőndőt!

*

Igy tolul ma ajkunkra Ady neve. Szeges gond, égő aggodalom iratja le. Vajjon csak a nevéhez tapadó harcot, vajjon csak gúnyképét s dűrva bálványarcát, a körötte felkavart port visszük magunkkal? Az rakódik le lelkünkbe? Vagy e nehéz napokban végre, végre! ismét műve után nyúl a felébredt lelkiismeret s letisztítja róla a lázbeteg esztendők szennyét? Mikor minden hazugság meztelenre vetkezik, lehet a költőből is költő s dalából dal csupán?

Mintha sohse járt volna itt Halál,

Az Élet, ez az eltörött derék,

Kitygós örömmel üti föl fejét...

Bóka László

VERSEK LEBEDIÁBÓL

OROSZORSZÁG

Omlott, tört kövek, Hullák hevernek
üszkös gerendák, egvmás hegyébe,
Égett hús fojtó, puffadó hasuk
bűzös szaga száll. meresztve az égre.

Puskát szorítva Sárból vert házak;
ölésre készen piszok, bűz, tetű.
milliók lapulnak Lakóik szája
gödörfenéken. fanyar, keserű.

Fa-arcú, durva
rongyos emberek,
szívükben Káin
vére szendereg.

CSABA ÚJ VITÉZEI

(Hősi halált halt bajtársaim emlékére)

Ne sírjatok, ha ő halott,
Csaba királlyal alszik ott
Don parton: Lebédiában...

S baj, ha érné a magyart
csillagfényúton arra tart,
s Csabával ő is visszatér!

Szolgája lesz ott sok neki,
s aranyló napban fürdeti
lelkét az ési nagy Hadúr.

Ne sírjatok, ha ő halott,
az ősi földben alszik ott
a nyírből rótt nagy kereszt alatt.

HIVATVA VAGYUNK

Ne temessetek!
még élünk,
s harcolunk,
kemény gyökérrel,
mozdíthatlanul,
mint a fák;
az erdők
ott fenn a havason

nem szédülünk, hisz
minket Ő
az Isten
maga küldött harcba
mint egykor enfiát, —
s az ige
győz! — még ha
vértanúk is leszünk,

Kishitűek ne
vegyétek
lelkünkéből
ki a fegyvert: a
déliabos álmot,
a hitet, —
a halál
mélye felett állunk,

de most, mikor oly
közel a
nagy mélység
temető-dalotok,
bús varjú-nótátok
lelkünkön
ne legyen
zsibbasztó rút hurok.

Ne temessetek!
még élünk!
harcolunk,
s a hitünk győzni fog,
Ő küldte e harcot
s mi álljuk
ezer éve,
mert hivatva vagyunk!...

SZÁRNYAK

Motto: Bús szíved néha szárnyra kél-e,
mondd Agáta?... (Baudelaire)

Tegnap végre elhatároztam magamat. Az ember olyan nehezen nyúl az utolsó lehetőség után; mert hogyha már az sem marad...

Szóval elmentem az öreg Böhm boltjába. Keskeny utcában áll ez a bolt, ahol az úttest minden köve külön éli a maga életét s ahol az ódon házak mint egy csomó részeg ember hol összeölelkeznek, hol verekedve egymás hegyén-hátán hemperegnek; itt kinyúl egy kémény, amott tátong fulladozva egy kapunyílás.

Ebben a részeg gomolyagban félig betemetve húzódik meg a bolt. Rozoga, mint a környezete és ugyanolyan penész- és doh árad falaiból, mint a többi házból.

A tulajdonos szeme a csiptetős szemüveg mögött láthatóan megállapítja rólam: „úrinő bajban”. És aztán kiküldi a sápkóros segédet.

Zavarban vagyok és a hangom is rekedt. Előbb a torkomat kell köszörülnöm.

— Kérem én... azt mondták nekem... magánál még kapni... de igazán nem is tudom...

Az öreg hagyja, hogy kidadogjam magam. Valamivel babráll. Oh, ő már filozófus, aki tudja, hogy az embereknek csak egyre van szükségük: időre.

A zöldernyős lámpa körül legyek zümmögnek. Furcsa játékok van, semmi rendszer, semmi logika nincs benne. Túl sötét van, hogy lássam, de érzem, hogy mindenütt vastagon fekszik a por. Valahol a padló minden ok nélkül megreccsen.

Nagyot nyelek.

— Kérem... én szárnyat akarok venni.

Légyzümmögés.

Aztán Böhm úr egyszerre csak megindul, akár egy rossz gramofon.

— Van nagyon szép régi fülbevalóm, dublé nyakék, vannak...

— Ezt másutt is megkaphatom.

— De drága nagyságos asszonyom!

— Kisasszony.

— Akkor meg pláne! Hogy tetszik ilyet elképzelni, ilyen fiatalon és...

— Böhm úr — mondom nagyon fenyegető és rekedt hangon — én szárnyakért jöttem ide és enélkül nem megyek el, mégha a maga hulláján keresztül kell megszereznem...

Légyzümmögés.

Vállvonogatás.

Böhm úr kinyit egy csapóajtót és int nekem. Lemegyünk a raktárba.

*

Kisebb pincehelyiségbe érkezünk. A falak mentén a polcok tele befőttesüvegekkel, nagyok, kicsik, de mindannyian porosak. Böhm úr sorjában leszedi őket, letörli róluk a port a kabátujjával. Most már látni, mindegyikben van egy pár szárny. Kicsi, hosszú, színes, átlátszó. És Böhm úr magyaráz.

— Ez a kicsi színes — olyan mint egy lepkeé — tizenöt pengő és húsz; egy kis szédülés jár vele, fejcskéje kissé forogni fog, de hát... és jó hozzá pár szem sósmandula is...

— Vagy pedig inkább ezt a finom átlátszó szitakötő szárnyat parancsolja... hajszálvékony... nagyon olcsó... A gyerekek nagyon kedvelték valamikor, most sajnos már nem szeretik ők sem! Pedig gyönyörű ez, kérem, elvisz egészen Meseországig... nagyon arisztokrata hely az kérem... De persze, fizlés dolga!

— Itt kérem valami hasonló, csak kisebb; méhszárny ez kérem... kicsi, de erős, mint a bors! He-hehe!... És nagyon buzgó... mert kérem a munka nemcsak azért jó, hogy pénzt keressen vele az ember. Dehogy. Hanem, mert közben nem lehet másra gondolni... nagyon ajánlom, kérem, nagyon ajánlom...

— Itt ez teljesen az ellentéte. Nézze ezeket a tollakat, a színeket, a ragyogást. Ez igen! Kolibriszárný. Csillog mint — de erre nincs is méltó hasonlat. — Ha egyszer megindult, nem is lehet többé megállítani. Használati utasítás? Kérem. Nagy a választék. Lehet kártya. Rulett. Kocka. Amint parancsolja...

— Ez itt kérem színtelen és nagyon apró, de garantálok érte. Éjjeli lepke. Amikor kigyúlnak a lámpák, már nem lehet visszatartani. Egészen megbolondul. Elvisz furcsa kacajok, elváltozott színek közé... Csak vigyázni kell, mindig neki akar menni a fénynek, a tűznek... de ha erős keze van a kisasszonynak...

— Ezt ne is tessék megnézni: csirkeszárny... Nem tud fölrepülni. Eltompult, ezt nem is ajánlom.

— De nincsen talán a kisasszonynak valami saját elképzelése? Tetszik látni, sok van a raktáron!

Tanácsatosan nézek szét. Tényleg rengeteg van. Mit is akartam? Ah, — ott a sarokban, kék és keskeny, mint a penge...

— Nézze csak, Böhm úr, ilyesmire gondoltam én...

— Kérem, ezt nem lehet; ez fecskeszárny, vándormadár...

— De hát nekem éppen ez kell! Jó messzire el akarok innen menni, valódi idegen országokba...

— Kérem, ezt nem adhatom el, nagyságos asszony, oh, pardon, kisasszony... Háború van...

— Na és? Nézze! Az ára igazán nem számít. Megveszem...

— Kérem, engem bezárnak miatta...

— Nem tudja meg majd senki. Én vigyázni fogok... No, adja feketén, Böhm bácsi, hiszen tudom én is, hogy háború van...

De Böhm úr erős marad.

— Háború van kérem. Nem lehet más országokba elkószálni. És különben sem repül útleveél vagy vizum nélkül. Ha mégis megkísérelné, még lelőnék a határon. És másnap aztán a nyakamra jönne a rendőrség. Szó sem lehet róla!

Lehet, hogy ellopom a fecskeszárnyat. De egyelőre megnézem a többit. Böhm úr tovább magyaráz.

— Ez a szép példány itt — nézze csak meg a tollait, mintha valamennyit külön viaszolták volna — ez Pegazus-szárny. Igen me-

legen ajánlom. Nagyon olcsó. Nagyon kisigényű. Sokoldalú. Néha szelíd, néha vad, már ahogy éppen kell...

— Ez kicsit kopott, pedig nagyon jó! Békebeli bőr. Denevérszárny. Kezeskedem érte — főleg sötétben...

— Itt pedig pontosan az ellenkezője; olyan, mint egy piros orchidea. Szép ez kérem és nagyon vad. Kicsit vérszomjas. Nem kell hozzá más, csak egy fiatalember...

— Ez kérem csúnya, de erős. Nagyon nyugodtan repül, bagolyszárny. Ha ezt ki tetszik próbálni, mindjárt másnak tetszik látni mindent. A híres filozófusoknak mind ilyen volt...

— Ez itt? Hát kérem, ez egy furcsa bogaré. Nem is tudnám hamarosan megmondani a nevét! Nálunk nincs is ilyen. Nem nagyon ajánlom a nagyságos... eh-eh kisasszonynak... Ez az állat állítólag ópiumból, kokainból és hasonló mérgekből él; ezektől tud repülni...

És aztán mutat még egy sereg szárnyat. Már szédülök.

— Nézze, Böhm úr, hagyja abba! Pénz nem számít, de adjon valami jót, magára bízom...

— Hát kérem, — szól az öreg és a fejét vakarja — akkor előbb meg kell mérnem a súlyt.

— Milyen súlyt?

— Várjon kérem! — szól és előszed valahonnan egy kis mérleget.

— Mutassa a homlokát!

— Tessék?

Erre szó nélkül hozzálép és a homlokomat kezdi piszkálni. Egy finom kis csipesz van a kezében... Valamit leszed a homlokomról, beledobja a mérlegserpenyőbe, újból a homlokomon babrál... Megkérdezem, mit szedett le?

— A ráncokat, kisasszony — mondja — sajnos, nagyon sok van a homlokán...

Leszedi az összes ráncaimat, aztán következik a két vonal orromtól a szám sarkáig, sokáig tart... De az öreg csak hümmög és csóválja a fejét.

— Nagyon sok van. — mondja.

— Most kérem, adja ide a szívét!

Megijedek. Hogy gondolja ezt?

Mégis, habozva kiveszem és ráteszem a mérlegre. A mérleg nagyot zökken.

Még mindig zümmögnek ezek az átkozott legyek!

— Drága hölgyem — mondja az öreg Böhm — igazán sajnálom, de túlságosan nehéz a szíve.

— Miért baj az magának?

— Kérem, ezek a szárnyak nem bírják el magát.

Ez a vége!

Légyzümmögés.

— Ez nagyon szomorú, drága nagyságos asszonyom... De mindig csak azok az emberek akarnak felrepülni a magasba, akiknek nehéz a szívük. Csakhogy nincs olyan szárny, ami ezeket a nehéz szíveket is elbírná... Igaz, egy van, az nagyon erős. De nem jön vissza többé, ha már egyszer útnak indult...

— Hiszen éppen ezt keresem... Mutassa csak gyorsan!

— Kérem, nem ajánlom...

Nem hagyom magam lebeszélni. Elvisz a sarokba egy vitrin-

hez. Benne sötétszürke óriási szárnyak, akkorák, mint egy ember. Ezek aztán elbírnak...

Légyzümmögés.

— Furcsa szag van itt. Mondja, Böhm bácsi, miért van ezeknek gázszaguk?

— Gáz? Hja, a kisasszonynál gázrezsó van?

— Nem értem.

— Hát tetszik tudni, ezeknek mindig van valami szaguk. Egyeszer gázszag, máskor ciánkáliszag, vízszag, lőporszag, ötödik-emelet-szag... Attól függ...

Ez nekem egy cseppet sem tetszik.

— Nézze, Böhm úr, nem lehet ezt kiszellőztetni?

— Isten őrizz, akkor elveszti az erejét. De... később — egy bizonyos magasságban — magától elveszti!

Csend.

Nagyon érzékeny orrom van. A gyomrom kezd émelyegni. Utálom a gázszagot.

Valahol valami sistereg.

— Kérem, ez már nem gázszag, ez gázbűz!

Most már valósággal ordítok.

— Böhm úr, tegye el ezt az undok szárnyat, nem akarom látni sem!

*

A furcsa kis utcában isteni penészszag.

Nem vagyok gyáva, csak az orrom érzékeny.

Böhm úrtól vettem egy csomó felesleges holmit, köztük egy hamis gyöngyfülbevalót.

Sohasem hordok fülbevalót.

Ujlaki Ágota

VERSEK

MIT GONDOL AZ...

Mit gondol az, ki mint a párdue
lépdel a fűvön,
hol nyers a szél s a talp alá fut,
csikland a fűvön,

ki dalt facsar ki szája szélén
s mint málnalevet
szétfroccsenti az égbolt kékjén
s a tárja mered,

de nem néz vissza, csak szelíden
tartja tenyerét
s két ág között a lombos íven
átcsurran az ég.

Mit gondol az, ki friss fogával
gyümölcsbe harap,
vad izeket kever s hajával
ejátszik a nap.

Almát szakít s a kék egekben
kószál egyedül
s ha jó az est, elérhetetlen
csillagokra dül.

Csak két kezét nem oldja föl már.
Körré alakul
s a görbe hold köré, ha föl száll,
dobja hanyagul.

MINT A HAL

Két napja ezt fújom magamban
kék szemem, barnuló hajam van
roppanó derékkal hová is
menjek el, Istenem, hová visz
ez az ősz, ez a tél havával
fussak-é tollal vagy kapával
hóvirág nyílik a hegyekben
mi lobog lázadó szememben
lenn a tón fürge hal ficáncol
kékülő szememben mi lángol,
két napja ezt fújom magamban,
kék szemem, barnuló hajam van.

Fussak vagy hálómat kötözzem,
mi lobog alattam, fölöttem,
hóvirág zsendül a harasztton,
mint a hal hálóba hanyatlom.

Két napja ezt fújom magamban
kék szemem, barnuló hajam van,
kankalin nyílik a friss gyepen,
hová is fussak el, Istenem.

HORVÁTH BÉLA

I.

Hadd tegyek hitet egy költő mellett, aki hitvalló verseket írt egy világnézetektől zajgó korban. Kevés magyar költő van, aki egyetemes érvényű mondanivalóját hasonlóan zárt és szigorú világ-szemléletbe foglalta, amely ítélkező zordonsággal különíti el magát mindazoktól, akik számára idegen ez a világszemlélet. De még kevesebb költőt ismerünk, aki a részjellegű eszmei határok közé zárt egyetemes érvényű látomásokat ismét annyira ki tudta szabadítani e korlátok közül, a költői formálókészség korlátokat bontó és kötésekkel oldó felsőbbrendű erejével. Csak rossz költők írnak irányzatos verseket, mert ők készen kapják hol a magasröptű eszméket, hol a mélyen szántó gondolatokat. De ez a tétel visszájára fordítva is igaz. Csak jó költők tudnak írni igazán irányzatos verseket, mert ők a valóságot átható és újjáteremtő formák erejével önkéntelenül is a valóság benső értelmét és törekvéseit fejezik ki. „Minden múlandó hasonlat”, mondta Goethe. Épp így mondhatjuk azt is, hogy minden valóság egyben irányzat. S a költő pillantására átviláglik az életen a törekvés, mint a Röntgen-fény alatt a testben a csontok. De igazi, ihletett költő sohasem lesz rabja annak a gondolati képletnek, amelybe látomásait sűrítette. Efelett lebeg a költészet rejtelmes önellentmondása, amely — a *forma dat esse rei* skolasztikus bölcselmének igazolásaként — éppen a zárt keretekkel tágitja mondanivalójának érvényét s a törvényben mutatja fel a szabadságot.

II.

Horváth Béla költészetének katolikus dogmabeli korlátai látószólag korlátok, valójában a végtelen útjelzői. Belefoglalja verseibe a katolikus hitigazságok elemeit, költészete mégsem válik pusztán felekezeti megnyilatkozássá. Minél szigorúbb korlátokat vállal, annál inkább egyetemes érvényű igazságokra lel. Ebben a szemléletben a földi dolgok transzcendens távlatokba emelkednek. Ezért sohasem értettem egyet azokkal, akik összeráncolt homlokokkal jelentették ki, hogy jó-jó, ez a költő csakugyan a szabadságot és emberséget hirdeti, de gyanús, hogy a szegényeket következetesen a másvilági boldogsággal kecsegteti. A földöntúli szférákba való meghosszabbítás nem arra szolgál, hogy óvatosan kitérjen nagyon is sürgető földi feladatok elől. Ellenkezőleg, ezek a feladatok még itt, e világra szóló érvénnyel kapnak igazolást.

Horváth Béla természetesen izig-vérig katolikus szellem. A hevület, amely ugyanolyan bensőséggel lobog az ostromolt pokol felett, mint az áhított ég felé, a lángolás, amely a bűn ígézetét olvasztja az üdvözülés varázslatává, sajátosan katolikus életérzés. (Egy kálvinista szót sem ejtene az „e világ” hiúságáról, — de a kálvini morál aszkétikus ridegségével jobban elkülönözné magát a világtól.) Horváth Béla a menny felé eseng, de otthon van a földön és bejárása van a pokolba is. Ha ennek a lelki alkatnak a

geneziséét és történeti rögződését keressük, aligha tévedünk, ha az ellenretormáció korabeli barokk vallásos élményre utalunk. A csodálatos jezsuita-óda, amely képeivel, hasonlataival, örvénylő mondataival és széles-sodró verselésével egyaránt egy barokk festmény fény- és árnyjátékait idézi, életteli nyersségével és vasokos érzékletességével meggyőző és egyenértékű kifejezője ennek a lelki alkatnak. A hitvallói lelkület, melyet a mondott korhangulat határoz meg, nem sápadt iszonyodással húzódik el a világ iszonyatától, nem vértelen arccal hajol a vérző sebek fölé, hanem mennydörgő átokkal rivall a kárhozottak káromlására, bősziült kedvvel dúl a rontás felett és kéjjel jártatja ujjaait a fekélyes sebekben.

Ebből a felfokozott és tiszta képletben megjelenő katolikus életérzésből ered Horváth Béla költészetének világfias ördögüzése, de ugyanakkor kissé sátánkodó választékossága is. Olvasói élményként vele is megeshetnék, ami Dantéval csakugyan megeseett a firenzei járókelők között, hogy tudniillik az olvasók összehajolnának a versei fölött: „Nézd, ez a pokolban is járt!” A korma egy kicsit meg is látszik rajta. De milyen remekül csillogtatja meg ezt a pokolbeli kormot az expresszionista formanyelv megejtő készségével írt egyik-másik versében (például: Pepinka, szép kiasasszony a Komondor-Egylet versenyén).

III.

Ebből a költői magatartásból egy s más átsugárzott a költő magánemberi személyiségére is. Sikertelen költők irigyelték is miatta. Ezenfelül még miért irigyelték? Hát persze, költészetének könnyed kecseségeért, az alkotó lendület vidám és játszi ösztönöségeért, egyszóval azért a költői kegyelmi állapotért, amely megérdemelt és jókora közönségsikert juttatott neki osztályrészül. Ez az irigység egyébként valósággal lakmusz-papírosként működik a siker és érdem összefüggését kimutató irodalmi vegykonhán. Olajozottan csikorgó szélkakasok, akik jóegynéhány boszniai kapitulációt szolgáltak különböző világnézeti csatatereken, következetlenséggel próbáltak gyanúsítani egy költőt, akinek minden leírt sora és ellemkendezett szava ugyanarról az érületről tanúskodik. Nyafka és verejtekesen „irodalmi” igényű költőcskék azt hajtogatták, hogy nem tud rimelni. Közben úgy mellékesen ilyen rimeket írt: „S a tiprott népnek, jaj, mit is *izennék?* Mit zengenék neked, hazám? *Tizenkét* Rimet kiáltok, hogy talán *kizengjék* Annak hatalmát, Aki a *vizen lép* S megvédi mind, akiket senki *sem véd!*” Micsoda tökéletes szabályossággal zendül egymás fölébe a négy első rim s milyen elragadó mesterfogás az ötödik tompább és elütőbb hangzása, mely így mintegy az alább szálló csengéssel érzékelteti meg a védtelenek magányosságát.

IV.

Ezek a rimek, ezek a versek megzengetik a magyar költészet minden nemes hagyományát.

Lapozzuk a „*Költői napló 1938 április 23-án*” három levelét, figyeljük az első vers lázadó hitét, a második korbácpattogtatását, hogy aztán a harmadikban a megadó pátosz ködén át emelkedjünk a hazafias pátosz ódai magasságába. Vagy andalogjunk el üde népmesei lejtésű alexandrinusain, amelyeken „egy ezeréves du-

nántúli pásztor" észjárásával hirdeti meg az üldözöttek diadalát a gonoszok felett, (*A kis kanász viaskodása, Krisztus Urunk, a Pápa meg a szegény ember*), vagy idézi Szent István szellemét, csorbítatlan hitelű népiességgel: „*Láttam a szakállán mennybéli ezüstöt, Megismerte mindjárt Veszprémben a püspök...*” Mindenekfelett azonban vegyük szemügyre költészetének csúcst, a „*Hol vagy, te nép?*” című verset, a Szózatnak ezt a nemes és méltó visszhangját. *Horváth Béla* ebben a versben tesz tanuságot arról, hogy a költészetben a hagyományhűség a legnagyobb próba. Diadallal állta meg ezt a próbát. Ez a vers breviárium saját költészetének, pontos leltára egy költői egyéniség világának, — ugyanakkor minden ízében egy költői hagyomány lelkétől lelkezzett alkotás. Fogantatása pillanatában klasszikus remek, egy elmosódó múltból eredő és kifürkészhetetlen jövőbe nyúló sor mai láncszeme, újuló hagyomány és időszerű helyzet lélekkel teli, bensőséges egysége. S végül, mert a köztudatban itt-ott még élnek az antik hagyományok s vannak, akik még tudván-tudják, hogy költő és hitvalló, versmondó és vates, poéta és pap rokon, idézzünk még egy versszakot egy versből, mely az üldözöttek reményét hirdeti és jósolja:

*„Gyulladj meg, edd a barna füstöt, égj el,
Te szövetséget kötöttél az éggel,
Te tündökölvél birkózol a véggel
S a végzetten a Bestia letérdel.”*

Gáspár Zoltán

MÁJUSI TÁNC

A nap arany betűje
szöveget ír a fűre,
a szellő figyel, hangol,
és finom üveghangon
nyitányba kezd cimbalma.
Az orgona meghallja,
s ahogy a zene pendül,
kecsesen tánra perdül,
repdes lila ruháján
a sok fodor, és vállán
a harmat briliánsa
tündököl, szikrát hányva.
A jázmin nézi, nézi,
míg őt is megigézi
a melódia bája,
felpezsdül vére vágya,
fürtjébe markol, s hoppla,
a táncot ő is ropja.
Forognak együtt játszin,
az orgona, a jázmin,
s a magasból, trillázva,
tapsait rájuk rázza
egy kormos rigó a fán.

VAÁD FERENC

HALÁLHIR

Kicsiny szobánkba hirtelen
ma berobbant a hír,
(valami dermedt sikoly volt)
és csend lett, mint a sír.

Csak álltunk, mint a rémület,
apám, anyám meg én,
és fehéren, mint az almák
a szekrény tetején.

Hang nem jött az ajkainkra,
lélegzet is alig,
összeszorult szívünk sem vert
néhány pillanatig.

Csak néztük egymást szólanul,
apám, anyám meg én
s konok árnyak bámultak be
az ablak üvegén.

Ott álltunk hárman... kialudt
mély szemünkben a fény
s pattogva, üveggként tört el
szívünkben a remény.

Kicsiny szobánkban hirtelen
ma berobbant a hír,
(valami dermedt sikoly volt)
és csend lett, mint a sír...

AZ ÖRÖK RÓMA

Dante képzelő és ábrázoló erejére volna szükség, hogy lelki szemünkkel meglássuk azt a szörnyű rombolást és pusztítást, azt a halálördítést és lelki megrendülést, amely a Rómára lesújtott légitámadások nyomán keletkezett az örök városban. A szűkszavú tudósításokból két szívbe markoló kép maradt meg nyomasztó és egyben felemelő emlékként a lelkünkben. Az egyik kép a bombaeső elől menekült római lakosságot ábrázolja, amint a Szent Péter-templom oszlopsora alatt keres menedéket, ott tölti éjszakáit. Az oszlopsor alá menekültek az anyák beléjük kapaszkodó halálra-rémült gyermekikkel, itt tanyáznak a szüleiket elvesztett gyermekek. A Szent Péter-templom oszlopsorának új lakói olyanok, mint a templomtoronyban fészkelő madarak, vagy a jeruzsálemi templom híres bibliai galambjai, amelyekre csak az Isten vigyáz és az Isten táplál. Látjuk lelki szemünk előtt azokat a sátorokat, amelyeket Olaszország minden részéből Rómába menekülő emberek állítottak fel a Szent Péter-templom terén, hogy legalább pusztalétüket megmentse.

Megvalósult tehát Carducci, a nagy olasz költő egyik vizionárius erejű versének legendája, amelyben egy kis falusi templomról ír, amely egyedül maradt meg épen a középkori polgárháború pusztító viharában és amelynek szárnyai alá menekült a távoli környék lakossága. Ez a templom, mint minden templom, Carducci szerint „*Patria, casa, tomba*”, vagyis haza, ház és sír egyformán. Ma a Vatikán jelenti a hajléktalanok hazáját, házát és ha adódik, akár a sírját is. A Vatikán az utolsó védett kikötő, amelyben még nem tört be a véres vizek árja, ahol a hit árbocait még nem törte össze az orkán vad ereje, ahol reménység horgonya még biztos talajra talál.

Ez a lélekbemarkoló kép a Szent Péter-templom oszlopsorai alatt hajlékra talált bombakárosultakról, a Vatikán város falai alatt létesült sátoztáborról több mint könyörtelen valóság. Ebben mélységes szimbólum is rejlik, mert valljuk meg őszintén, nemcsak Róma hajléktalanjai, nemcsak az olasz városok menekültjei keresnek menedékhelyet, azilumot a Vatikán-városban, hanem lélekben sok millióan zarándokolnak el a háború szorongatásai, reménytelenségei, rettegései és haljós várakozásai közül a szent apostolok sírja fölé emelt Bazilika oszlopcsarnokába. A háború lezárta ugyan a zarándokutakat az örök város felé, de lélekben még sohasem indult el olyan nagy tömegű zarándok csapat Róma felé vezető utakon, mint napjainkban. Sok riadt és kétségbeesett lélek tekint szorongva a Vatikán város felé, amelynek lelke ma olyan, mint a véres szuronyon megpihenő fehér békegalamb. Nemcsak emberek, de egész nemzetek, nemcsak katolikusok, de protestánsok, sőt nem keresztények is lélekben a Szent Péter-téren verik fel sátrukat abban a reményben, hogy így megmenekülnek attól, hogy az apokalipszis megvadult lovasai halálra gázolják őket. Az egyre emelkedő és dagadó vérözönben, amely új és új területeket, városokat, falvakat, embercsoportokat lep el és ragad magával, Szent Péter hajója úgy tűnik fel a fuldokló emberiség számára,

mint Noé bárkája, amely egyedül maradt fenn elpusztíthatatlanul a mélységek felett, a pusztító vizek hátán.

A másik kép, amely drámaiságával lenyűgözi a lelket Róma romjai között, De profundist imádkozó Szentatyát ábrázolja. Soha még nem láttuk ilyen nagyinak, hatalmasnak az alakját, mint amikor összeroskdvá, könnyes szemmel jár a romok között. Soha még nem férközött a szívünkhöz annyira a hangja, mint amikor a De profundist zokogják remegő ajkai. A ragyogó pápai trónon sem imponálóbb, térdrekényszerítőbb fehérruhás alakja, mint a törmelekek, a vakolat, a por és romok között, ahol körülveszi a békéért esdeklő, jajveszékelő, síró római hívők tömege. A szerencsétlenségben, a balsorsban érezzük meg leginkább, hogy a legnagyobb földi jó, a legenyhítőbb balzsam a test és lélek sebeire a szülői szeretet. Így érezhette meg Róma népe, hogy katasztrófájának óráiban sehonnan sem árad feléje akkora szeretet, együttérzés, segíteni akarás, mint püspökatyjának szívéből, aki maga is *Romano di Roma*, római származású. És szimbolikus értelme van ennek a képnek is, mert úgy érezzük, hogy nemcsak a római hívők veszik körül vérző szívvel, könnyes szemmel békéért esdeklő kiáltásokkal, segítséget rimánkodó kezekkel XII. Pius pápát, hanem a háború látal összerombolt világ népei is hasonló módon sereglenek a Szentatya köré. Úgy, mint a rómaiak, a világ összes nemzetei tőle várják, hogy megérkezi a háború megvadult lovasainak eszeveszett száguldását, tőle várja az egész világ, hogy egyszer mégis csak védőgátat emel a vérfolyam elszabadult áradásának, gyermekek, asszonyok lemészárolásának, mindannak a kegyetlenségnek, embertelenségnek, amely ezt a háborút kíséri.

Valamennyien érezzük, hogy amikor a pápa a de profundis komor szavaival fordult a római tömegsírok között az egek Urához, akkor nemcsak a római tömegsírok mélységéből kiáltott fel megkínzott lelke a magasságok felé, hanem az egész emberiség örvényének mélységéből és nemcsak a római halottakért imádkozott, hanem mindazokért az ártatlanokért, akik ebben a háborúban elpusztultak és még elpusztulni fognak.

A világtörténelem freskósorozatának legmegrázóbb jelentét fogja ábrázolni Róma romjai között a De profundist imádkozó XII. Pius pápa. Ennél a képnél megrázóbb erejű talán csak Michel Angelo Utolsó ítélete.

A Vatikán a sarkaiból kifordult világnak egyetlen nyugodt, fix pontja, a viharkorbácsolta tengerek kimondhatatlan csillaga, az egyetlen obszervatórium, amelynek mérő- és jelző műszereit a földrengés nem mozdította ki és nem rongálta meg. Rádiója az egyetlen adóállomás, amely a pártatlanság, az emberiség, a szeretet tiszta hangjait sugározza, melynek adását nem tudják megzavarni a gyűlöletnek bármily nagy energiával dolgozó zavaróállomásai. Ezért a Vigilia főszerkesztőjének felkérésére ezentúl minden számban e rovatban közvetíteni fogjuk a Vatikán e tiszta hangját, hogy olvasóink vigasztalást és lelki megerősítést nyerjenek az élet súlyos óráiban, amelynek nem egyszer valóságos siralomházi órák, egyben biztos útbaigazolással is szolgáljanak a tévelygések hínárjai és ördögcézárjai között.

Parragi György

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

A MUNKÁSIRODALOMRÓL

Ha a munkásirodalom kérdése körül támadt vita pusztán egy forrongó társadalmi osztály belső szellemi ügyének lenne tekinthető, akkor semmi sem indokolná azt a minden oldalról megnyilvánuló érdeklődést, amelyet a felvetett probléma kiváltott. A különböző bírálókat azonban éppen arra mutatnak, hogy a munkásirodalomért való kiállás sokkal több, mint valami regisztrálásra sem érdemes szabványos szektamozgalom. Az a tény, hogy a munkásirodalom és az érte való törekvés mindenféle állásfoglalással találgatott, akaratlanul is bizonyíték a kérdés lelagadhatatlan jelentősége mellett. Hogy a munkásirodalom és a munkásirodalom ügye immár nem fikció, hanem egy olyan valóságos megnyilatkozás, amely más, konvencionális törekvésekkel szemben kifelé is és befelé is a történelem követelményeihez igyekszik igazítani az irodalom és az irodalompolitika kérdéseit.

Azonban, hogy ez mennyiben és mennyire sikerült, azt legkevésbé sem lehet egyetlen ilyen irányú antológián keresztül lemérni, még ha figyelembe is vesszük azokat a gátló körülményeket, amelyek megakadályozták, hogy ez az antológia egyszerre és minden irányban határozott célkitűzésekkel lépjen fel. Körülményeinek nehézségei folytán csak arra szorítkozhatott, hogy először inkább *befelé* tisztázza önmaga kérdéseit s legfeljebb közvetve érintsen kifelé ható, általános tételeket. A „Magatartás“ c. broszura mégis olyan bírálóban részesült, mintha az valami mindenre vonatkozó, egyetemes *panacea* igényével lépett volna fel s mint ilyenben, azután mindenki könnyen hiányolhatott vagy elmarasztalhatott valamit. Szóval, nem valóságban tekintették, hanem vonatkozásai-ban, hogy az mennyiben illeszthető bele valamilyen már meglévő magatartásba vagy szemléletbe. Ez azután még a munkásságon belül is, de főleg a munkásságon kívül — részben megmagyarázható okok folytán — olyan végkövetkeztetésre vezetett, amelyet az eredeti kép helyett sokkal inkább a más szögből történő nézőpont tesz indokoltá.

Aligha más, mint a „beállítás“ magyarázza pl. azt a szinte már általános vádat, hogy a munkásirodalom az egyetemesre való törekvés helyett a származás- vagy foglalkozás-elméletet igyekszik lényegének középpontjává tenni.

Hegedűs Zoltán, aki a *Vigília* legutóbbi számában hosszabb tanulmányban foglalkozik a munkásirodalom kérdésével, annak valósága helyett szintén a polgári társadalomhoz és a polgári irodalomhoz való vonatkozásaiban szemléli a dolgokat s így, látszólag jogosan, ő is vádat emel a „Magatartás“ írói ellen. A perhez, amelyben a munkásírókat elmarasztalni igyekszik, filozófiai természetű érvelést használ fel, mely szerint a munkásírók magától értetődő racionalista szemléletüket (legalább részben) feladva, irracionális ösztönalapon csoportokat akarnak kialakítani a munkásság körében. Egységalkotás és szintézis helyett tehát olyan irracionális kategorizálást (munkásírói és a munkásságnak írói írói), amely ellentétben áll a munkásságnak a racionalizmusból nyert öntudatával.

Ez a filozófiai érvelés azonban csak látszólag helytálló, mert a szocialista világszemlélet — tehát a „Magatartás“ világszemlélete is — nem racionális, a szónak voltaire-i értelmében, nem mechanisztikusan materialista, hanem dialektikus. Nem öncélú, hanem a dialektikus mozgástörvények alkalmazásával társadalmi törekvésű, olyannyira, hogy adott esetben tudatosító értékénél fogva igenis fölébe helyezheti a munkásírói munkásság sokszor heterogen velleitását írójánál. Mert irodalmi vagy emberi értékeinél fogva pl. *Tamási Aron* is a munkásság írója, de a munkásosztály szempontjából mégis többet jelent a nemcsak művészi, hanem tudatosító értékkel is bíró *Nagy István*. Ennek megállapításához nem is kell különösebb partikulárizmus s talán az is kiderül belőle, hogy a munkásírói nem csupán a kenyérkereső foglalkozása határozza meg, hanem az osztályával azonos szemlélete, hogy *egy* annak minden törekvésével, s hogy ezt elhíhető erővel ki is tudja fejezni. Így hát, ha

valaki valóban munkásíró, akkor nyugodtan ott hagyhatja pl. a kaptafát, mert egy szerkesztőségi irodasztal mellett is munkásíró marad.

A fentiekből következik az is, hogy a munkásirodalom legkevésbé sem l'art pour l'art irodalom, hanem formai és tartalmi kifejezésében egyaránt nevelési szándékú, konstruktív jellegű. Nem a talajtalan „humánium“, nem a már metafizikává lényegült „magasabbrendű művészet“ védelmezője akar lenni, hanem, mint Hegedűs Zoltán is értini, a társadalmi tudat kifejezője, hogy utat nyithasson eszme- és értékrendszerének tisztább és igazabb megvalósulása felé. Hogy ehhez ma még nincs meg a kellő tekintélye, felkészültsége és ereje, hogy párt és tömeg nem mindig azonosak az íróval, ez jótányit sem befolyásolja a munkásirodalmat feladatainak vállalásában. Ha nem is tud, mint ahogy nem is tudhat, társadalmi kérdéseket megoldani, de tudatosítani kívánja és felszínre hozni mindazt, ami hozzájárulhat a társadalmi kérdések megoldásához.

A munkásirodalom lényegét tehát belső törekvéseiben kell keresni. Nemcsak ott, ahol jellegzetesen a korszerű társadalmi átalakulást célozza, de ott is, ahol dialektikus összefüggésben már kulturális átalakulást szolgál, ahol eleddig hozzáférhetetlennek és megingathatatlanak hitt igazságok és fogalmak átértékelésével egy új, magasabbfokú kultúrszintézist kíván létrehozni. Elveti az önmagáért való sallangokat, cikornyákat, pátoszokat, anélkül, hogy ezért kultúra-ellenességgel lehetne vádolni. Mindössze a már csupán formai tökéletességéhez ragaszkodó dekadens polgári irodalmat lépi túl s helyette tartalmi igényével egy új, sokkal szélesebb távlatú irodalom felé fordul.

Igy a munkásirodalom annyit is jelent, hogy a mai társadalmi formák között kezdeti stádiuma egy holnapi társadalom irodalmának, szóval, hogy érdekességében, nyugtalanságában és élményeinek talán ösztönös kifejezésében átmenet egy a maitól különböző új tökéletesség felé. A munkásirodalom a holnapi szocialista irodalom felé akarja a maga oldaláról megnyitni az utat, afelé az irodalom felé, amelyik a mainál sokkal inkább egyetemesebb lesz, egyetemesebben magyar, de egyetemesebben emberi is.

Ezért úgy elmarasztalni a munkásirodalmat, mintha az minden más-sal szemben kizárólagosságra törekednék, legalább is elfogultság. Sohasem akarta és sohasem állította, hogy írók és irodalmi alkotások elbírálása vagy csoportosítása a társadalmi *honnanvalóság* szerint történjék s így elnyomjon olyan értékeket, amelyek hiányolják ugyan a munkássággal való szorosan vett sorsközösséget, de máskülönbön azonos szemléletűek. Ha ezt tenné, ha tartalmi, eszmei belső értékek (vagy értéktelenségek) helyett pusztán a származás felé tenne megszorításokat, akkor valóban irracionális lenne és kétes értékű egész vizsgálódása és annak eredménye. A munkásirodalom azonban még úgy sem akar szintelenné és céhszerűvé válni — s ezt talán csak nem hangsúlyozta ki kellően — mintha csupán önmaga területe érdekelné, a munkásélet még alig feldolgozott sokrétűsége, szóval, kimondottan társadalmi honnanvalósága. Dialektikus természeténél fogva igenis átcsap, átcsaphat nemcsak minőségben, de valóságban is más területre, azt figyelve, hogy a társadalom mozgásiránya és a világ egésze ott milyen mentalitású s hogy az mennyiben hat vissza saját létére és tudatára. A társadalmi átalakulás történelmi igenlésével a honnanvalóság helyett tehát sokkal inkább a „hová“-valóságot hangsúlyozza s ezért még a polgári társadalom keretein belül is, éppen szemléleténél fogva, irodalma mindig sajátosan más lesz, mint a polgári irodalom. Ábrázolásában mindig minden másképpen fog jelentkezni, legyen a tárgy akár az ember, akár a természet, akár a szerelem, akár pedig egy eldobott gyufaszál jelentéktelensége.

Történelmi előjelei ellenére a munkásirodalom távlatait ma még talán csak a benne való hit igazolja. Különböző okok folytán azonban sokkal újkeletűbb is, semhogy műveiben már az *egész* társadalom ábrázolását akarhatná s így elsősorban valóban önmagába, a dolgozók osztályába tekint; tudatosítva, a munkáséletet kívánja ábrázolni, nem kintről és leereszkedve, hanem bentől és önmaga értékeinek számon tartásával. Erre nemcsak önismerései, de a társadalom feltárásának és megismerésének szándéka is készíti. Ezért az elfogadott és értékeiben elismert

parasztirodalom mellett, ha elkésetten is, de minden öntetszelgés nélkül a saját életéről, vágyairól, törekvéseiről, mozgásirányáról kíván szólni ez az újkeletű munkásirodalom. Ahhoz pedig, hogy hangban és ábrázolásban egyaránt hiteles legyen ez az irodalom, művelői természetesen és elfogadhatónak tartják, hogy azok jussanak elsőbbséghez, akik (kellő művészi felkészültséggel rendelkezve) maguk is benne élnek vagy benne éltek az osztályban s így izzig-vérig ismerik annak minden rezdülését, egy szóval, hogy *élményközösségük* van.

Hegedűs Zoltán a „Magatartás” állásfoglalásával szemben itt teszi a legélesebb ellenvetéseket. Megállapítja ugyan, hogy a már kész műveket *élményük*, belső tartalmuk, társadalmi hovávalóságuk, szóval karakterük szerint csoportokra oszthatjuk, ugyanúgy az írókat is, de magát az *élményt* nem fogadja el, mint a művet előre meghatározó tényezőt. Szerinte az *élmény* nem egyszerű magánvaló, hanem irracionális származék. Nem szimpla átélése valaminek, hanem a legkülönbözőbb összetettségű bonyolult vonatkoztatás; olyan meghatározhatatlan érvényességű komplexum, melyet tér, idő, egyéniség stb. egyformán befolyásol s így pusztá fogalmában nincs eleve meghatározó jelentősége. Ez igaz is, ha a szót *filozófiai* értelmében használjuk. A „Magatartás” minden metafizikát kerülő írói azonban gyakorlati vonatkozásban használják az „élmény”-szót s így főleg olyasmit értenek alatta, amit Hegedűs Zoltán cikke más részében tapasztalatnak, ismeretnek, szemléletnek, az eszmények külsőséges átvételének nevez. Ezeknek a hiányát tekintik *élményhiánynak* s így továbbra is érvényben lévőnek tartják, hogy „kényelmes karosszékéből” csak a fantázia segítségével lehet munkáséletet ábrázoló műveket írni.

A kész mű értékelésénél azonban — s ezt megint hangsúlyozni kell — nem pusztán az *élmény*, hanem annak *átélétsége*, *őszintesége* és az író elhithető művészi ereje a döntő. Ezek hiányában valóban érvényessé válhatik a szellemes hasonlat, mely csak olyan értékű lesz, mint egy expedíció leírása. De ha a mű alkotásához szükséges értékbeli adottság birtokában vannak a dolgokat *belülről* szemlélő munkásíróknak, akkor a műve mégis csak hitelesebb lesz azon író művenél, aki szintén kellő felkészültséggel, de *külről* közeledik a munkásélethez. Mert nem mindegy az, hogy tárgyunkat, a munkásokat, mintegy természettudományosan, akár a zólai naturalizmus legaprólékosabb részletezésével is írjuk-e le, vagy pedig engedjük, hogy vizsgálódásunk tárgya önmaga szóljalon meg és mondjon el mindent magáról. Az irodalomfejlődés mai állása mellett aligha kétséges, hogy a fentiekben nyert kétféle eredmény közül, melyik az értékesebb.

Anélkül, hogy ezzel a különböző irodalmi csoportok szűkítését tartották volna szem előtt, a „Magatartás” írói, de általában a munkásírók előtt természetesnek látszott tehát, hogy a munkásokról elsősorban a munkásírók írjanak. Hogy ez az egyszerű és logikusnak tekinthető következtetés miért váltott ki azután mégis olyan állásfoglalást, amilyent kiváltott, annak regisztrálásánál — különböző félreértések mellett — akaratlanul is valami létet vagy nem létet jelentő ösztönös önvédelemre kell gondolni.

Mert a parasztirodalomnál éppen fordított volt a helyzet. Természetesnek tartották, hogy a parasztról csak a parasztot vagy parasztszármazásúak írjanak s a realista *élményírás* hitelességét látták veszélyeztetve, amikor romantikus álparasztkok *álnépiessé* fertőzték a valóságot feltáró parasztirodalmat. A munkásirodalommal szemben azonban, úgy lát-szik, más szabályok érvényesülnek. Talán a munkásirodalom szociálisabb íze, radikálisabb és távolabbi célkitűzése, tudatos és harcoss szemlélete adott „veszélyességet” a dolognak, hogy a más oldalon álló kritika szinte egyöntetűen ellene fordult s hogy az, bár lényegében igyekszik a kérdéssel foglalkozni, mégis csupán félreértésekből vagy korai féltékenységből származható tétélekben marasztalja el a munkásirodalmat.* *Vadász Ferenc*

* Hegedűs Zoltán munkatársunk katonai szolgálatot teljesít, nem tudjuk, válaszol-e vagy válaszolhat-e Vadász Ferenc cikkére. A magunk részéről csak annyit jegyzünk meg: adja Isten, hogy minél féltékenyebbek lehessenek egyesek a munkásirodalom teljesítményeire, mert ez az egyetlen magyar irodalom gazdagodását jelenti majd. Mi magunk a legnagyobb örömmel adunk helyet ezeknek az alkotásoknak. A szerkesztő.

ELVEK ÉS MŰVEK

FRANCOIS MAURIAC: A FARIZEUS. (*Nova kiadása.*) Miként a legtöbb Mauriac-regény, a La pharisienne is a Bordeaux-vidéki Franciaország füledt nyaraiba és füledt bűnei közé viszi az olvasót. A főkülönbség mégis mondjuk a *Sorsok*-nak vagy a *Szerелеm sívalagjának*, meg ennek az újabb regénynek a világa közt — úgy tudjuk, közvetlenül az összeomlás előtt jelent meg — talán mindössze annyi, hogy itt a szerelem részint két gyermek, illetve — a könyv utolsó lapjain — két öreg ártatlanabb idilljeként zajlik, részint pedig csupán indaszzerűen burjánzik egy csomó emberélet alján, vagy csak bódító légkörként és elmosódottabb háttérrel vesz körül-néhány egészen mástermészetű, és pedig sokkal agresszívebb, megátalkodottabb és bonyolultabb szenvedélyt. És ezek közül is az a bűn a legmegesontosodottabb, világnézeti támasztékánál fogva a legkönyörtelenebb és legpusztítóbb hatású, amelyet az író leegyszerűsítve és így könnyen félreérthetően farizeuskodásnak nevez, és amelyet Brigitte Piannak, az első személyben beszámoló és visszapillantó Louis Pian mostohájának az alakjában testesít meg, balzaci monumentalitással.

Természetesen farizeus ez az erkölcsi méltóságra éhező és kérelhetetlenül formatisztelő „egyházanya” is, de nem afféle egyszerű álszent, mert hiszen nem él kettős életet, a titkos bűn és a példaadó látszat állandó feszültségében, vagy mondjuk a megtévesztés öntudatával s cinikus fölényével: nem, Brigitte Pian a tökéletességnek egészen jóhiszemű megszállottja, aki-nek büszkesége és létének igazolása, hogy „magasabbról látja a dolgokat”, s hogy az isteni kegyelem munkáló eszközeinek tudhatja magát. Ebben a meggyőződésében aztán egyeduralomra tör azok fölött a lelkek fölött, akik beletartoznak életkörébe, és lelkiismereti aggályoskodásával, elvakult hitbuzgalomával, könyörtelen puritánságával, türelmetlen botránkozásaival, általában egész örömgylkos lénye ezer mesterkedésével pokollá teszi azok-

nak az életét, akiket pedig fáradhatatlanul, és sok megalázkodással is igyekszik éppen az üdvösségre kalauzolni. Így túlzó rémlátomásával először is azt a romlatlan gyermekszerelmet szakítja szét, amely mostohalánya, Michèle és Jean Mirbel, egy elvadult, de alapjában rokonszenves kamasz közt szövődik, aki mint afféle „nehézttermészetű” gyerek, sőt már-már reménytelen eset a lelki gyógypedagógia mestereinek és bölcséinek, az enyhén janzenista és áldozatos életű Calou plébánosnak a gondjaira van bízva.

Mint a szerelem és minden testiség esküdt ellensége szétűl a két együgyű jólékeknek, Puybaraudnak és Octavie Tronchnak a házasságát is, mert az egyházi rendnek és a karitás ügyének elkötelezett emberek árulását látja csupán benne, ezenfelül még saját korlátlan jótévői hatalma elleni lázadásnak is minősíti egybekelésüket. De ugyanakkor férjének, a befolyásolható Octave Piannak az útját is egyengeli a korai sír felé, miután már éveket ezelőtti első feleségét is jóformán halálba kergette, hogy aztán ennek örökébe léphessen a gyöngye férj oldalán. Hogy pedig műve teljes legyen (a „tökéletesség” jegyében), még Calouval is megjárhatja a kegyvesztés és egyházi számkivetés kálváriáját.

Ez a megalázkodásaiban is szeretetlenül hiú és ravaszkodó, szeretetlen és zsarnoki hajlamú asszony csak akkor találja meg Istent, akit pedig egész eddigi életében üldözött és ismerni vélt, amikor késői és átszellemült szerelme jóvoltából ráébred végre a szeretetre. De ezen a fokon már nem is a tökéletesség mániákusa, hanem igazi ember, aki egyetlen fontos földi dolgának szerelmét tartja, Istennel szemben pedig abbahagyja érdemei „kicsinyes” és valódi farizeusi „könyvelését”, hogy aztán az ellenszolgáltatások számítására helyett gyermeki bizalommal „mindent csak a mennybeli Irgalmasságtól” várjon.

Ennek a földies indítékú megigazulásnak a története, Brigitte Piannak ez a „hihetetlen históriája” a regény legfőbb közölnivalója, első-

vonalbéli cselekménye. Párhuzamosan fut vele, míg beléje nem torkollik az az ág, amely Jean és Michèle szerelmének hullámaint hömpölygeti. Ez a gyermekkori és nyári idill, amely azonban fojtott és kirobbanó indulatainak intenzitásában, féltékenységeivel s démoni következtetlenségeivel már miniatűr mása a felnőttekének, igazi mauriac-i lelemény, látványos kivágás az író legsajátabb világából.

Mauriac emberlátása ebben a művében is éppen eléggé rosszhiszemű. A címszerepbéli farizeuson kívül egyéb alakoskodók és kétélűek is rontják a regény levegőjét. Itt van mindjárt a szép Mirbel grófnő: a legjobb lélektani és művészi súrités helye épp az a jelenet, amelyben Jean pásztorórán találja anyját a falusi fogadóban, éppen akkor, amikor már szinte egzaltált gyermeki ragaszkodásával és tele gyanútlan bizalommal fut utána, hogy a bosszú látollát után legalább egy éjszakán át mellette lehessen.

A képmutatók és durván anyagiások, szenvedélytől megszállottak vagy a nemileg eltévelyedettek, aztán a kegyetlenek és ártalmasan ostobák között alig lézeng egy-két jó lélek. Ezek persze gyengék, ellenállásra képtelenek s áldozatul esnek a bűn meg a korlátoltság erőszakoskodásainak.

De elbukik a tiszta ember és a bölcs pap, Calou is. Letőri nevelési rendszerének a csődje a gondjaira bízott Jean esetében, és összefog ellene a szemforgató és könyörtelen erkölcsbíráskodás épp úgy, mint a sértett és bosszúért lihegő szenvedély, vagy az egyházi hatóságok formalizmusa. Csupán élete legvégén részesül elégtételben, mindenestre kissé kapkodva kiutalt és csak részleges erkölcsi kárpótlásban, mintahogy a farizeusnak a megtérése, egyáltalán a könyv végén az egész regénybeli látóhatár kitisztulása is, belső szükségyszerűség híján, valahogy erőszakoltnak és eleve eltökéltnek érződik.

Ezzel aztán rá is tapintottunk a mű legsúlyosabb hibájára: szerkezeti töréseire. A könyv első két harmadának kompozíciós ritmusát az elbeszélő és megjelenítő részek arányos adagolása és művészi el-

rendezése határozza meg. A regénynek ez a nagvobbik fele hatnyolc magasfeszültségű jelenet uralma alatt áll: amikor csak az író hangját hallottuk, akkor is saját törvényszerűségétől lendítve sietett a cselekmény e drámai kirobbanásai felé, mintahogy a továbbiak során a bágyadtabb helyeken is még mindig érezzük ezeknek a kislüléseknek az utólagos szikrázásait. Visszatekintése utolsó harmadában azonban — az összehatás nem csekély kárára — cserbenhagyja eddigi módszerét az író: előkészített és tömör jelenetezés helyett elbeszél, sietősen, rövidre fogva, mintha már rá is únt volna történetére és alakjaira, s kapkodva és már-már krónikás modorban elmondja még hősei életfolyásáról mindazt, amivel érzése szerez adós maradt olvasóinak. Ebbe az elsietett összezerésbe és kikerítésbe aztán, sajnos, egészen pletykaszzerű és ponyvaigalmú adalékok is belekerülnek (például minden szerkezeti szükségesség nélkül Louis Pian szégyenletes származása is), amik öncélú és elég alantas szenzációkkal itt-ott csorbát ütnek Mauriacnak, a nagy katolikus írónak a hitelén is.

Antal László

GALLAY-GAIBEL SANDOR: MÉCSES AZ ERDŐN. — A kötet címadó- és vezérverse pontos képet ad Gallay-Gaibel költészetéről: amit itt ígér, a szelíd, finomtűzű fényt, általánosságban be is váltja. Nagyon kecses, törékeny verseket ír, sokszor szinte nőiesen finom. Igénye nem nagy, de becsületes, igaz sorok fakadnak tolla alól. Sokszor megkapóan eredeti látószöveget mutat speciális miniatűr-szemlélete. Képzetele kicsinyítő — épp ezért legjobb versei a fuvallatnyi rövidségű, éles tollrajzok. (A gyufa, Mozaik, Reggeli vallomás. Bölcső stb.) Nincsenek nagy távlatai, hangszerelése sem lenne alkalmas a szimfóniaszerű, erős, megrázó alkotásra, formakészége sem különös — de legnagyobb erénye, hogy ismeri képességeit s annyit nyújt, amennyit jó lélekkel nyújthat. Kedves, hangulatos versei üdít, friss hatást keltenek s őszinte dicsőretet váltanak ki az olvasókból.

Vidor Miklós

NYERSMÉRLEG. (*Szentimrei Jenő válogatott versei.*) — Szentimrei Jenő több mint harminc évre visszanyúló költői életművének pályakezdő alkotásai visszanyúlnak a Nyugat forradalmának már érett eredményeket mutató diadalmos éveibe, az utolsó pedig a líra új fordulatának fanyar tárgyiaságával — nem utolsó sorban a megkövesítő idő sokasodó tapasztalatainak rezignáltságával — napjainkat idézik. Azoknak az embereknek hangján beszél, akik „kifelé mennek“, de lemondásában nem disszonáns elemek érvényesülnek, inkább a megbékélés és a magasabb dolgok közösségének sejtelme.

*Eddig azt néztem, ki leszek én?
Most visszanézek: ki voltam?
Eddig azt hittem, nagy leszek én,
Most tudom, az leszek, holtnan.
Főnn, szelekjárta, napverte tetőn,
Hol árnuék sincsen
S nem hívnak új ormok hítegetőn:
Szétszórom kincseim.
Leszek nap, szél, kövirózsza, bozót,
Krisztályos kék éa.
Éjjel csillagfényt záporozok,
Hajnalban s alkonytájt békét.*

A kozmikus lendület, mely valamikor a látomások madártávlatú magasságába röpítette fel a költőt, megpihen. Emberileg több ügysem érhető el számára, mint ez a lebegés, mely mozdulatlanul is fenn tartja önmagát a levegőben.

A termés, melyet mint költő dobott bele harminc év ítélkezésének „Nyersmérleg“-ébe, az ember életéhez és eszményeihez tapadt. Ifjúsága szépségsóvár volt és viharos, a szépséget a nagy nemzedék élményszomjas, esztéta kalandja valóságos bőségszarúval ontotta, a vihart meghozta a háború, melynek tűzvonalaiba állította a végzet. Aki a béke boldog napjaiban úgy látta életét, mint magábaroskadó várat, „melynek lábainál egymaga, vén, ittfelajtott trubadur, csak muzsikál“, s elmerengett a „szublimált“ Bécs történelmi pasztelképe előtt, kék rózsát tűzött gomblyukába, szonettet írt a szemekről, melyek olyanok, mint a nagy titkok szarkofágjai, már-már groteszk adyzmussal beszélt szíve kocsijáról, melyet átomlakajok frakkba, fehérre biztatnak, egyszerre benne van

a nagy katasztrófában, mely — bár ő, akárcsak Harsányi Kálmán vagy Gyóni Géza, kemény önfegyelemmel állta meg helyét — világlomláshoz vezetett. A megrázkódás („kettévágták életünket létre és halálra, mindenre és semmire esett szét a megszokott valóság“) olyan erős volt, hogy a költészet nagymultú épülete is belerendült. A huszas évek irodalma, ahogy ma visszatekintünk rá, az egész világon az izmusok temetője. Aktivizmus, szimultanizmus, futurizmus, szürrealizmus, dadaizmus küzdöttek a régi kötöttség ellen, mindenekelőtt a formát robbantva. Hosszú ideig költő, aki adott valamit a korszerűségére, szabad verset írt csupán, a konvenciók és igen sokszor az értelem ellen. Szentimrei az utolsó csábításnak nem engedett, sőt formai lázadása konstruktív tartalmi elemekből táplálkozik: a felszabadult eszméből és gondolatból. A régi vers esztétikája ellenében („szép vers, pusztulj előlem, nem akarlak“) a gáttalan teljességet hirdeti, a „dalnál szebb életet“, a formák fiatal szépségét, melyről lehullt a fűző és szabadon érvényesül a Vonal, mely „szépséges, mint az örökkévalóság“. Szentimrei költészetének ez a nagy közepe tömbje, mint az idézetek is mutatják, a gondolati felismerés elragadtatásából táplálkozik, erre törnek széles sorai, lázas képeinek ez ad eszenciát, életének és magányának értelmet. Mint költő, néhez időkből a transzilvánizmus hivatott őrzője volt, mint ahogy írja magáról: „világító vércsepp“.

Vajda Endre

HARMATH IMRE: GYÜMÖLCS. (*Szent István Társulat.*) Harmath Imre, a fiatal papköltő verseiben első találkozásra megejtő az olvasót a belőlük áradó úde, friss lehellet, a fiatalos férfilelek őszinte, meleg hangja és a könnyed, változatos ritmus. A sok kesergő költő után végre egy, aki mindenből derűt és lélekoldó lelkesedést csíhol, mert belül hordozza az eszességes lélek egyensúlyát, szétszűrő harmóniáját. Ezt a harmóniát vetíti ki Harmath a dunántúli tájra is, amelybe legjobb verseinek tisztza, kristályos hangulatait beleágyazza. Néhány alkalmi verstől eltekintve, nincs ben-

ne semmi szónokiasság vagy pózosság, nyoma sincs benne a keenességnek és a papi költőknél megszokott misztikumot is néhány Istenbe-beleérező természeti hangulat-kép helyettesíti. Versbe öntött friss benyomásain, táji képein az apró részletek hamvassága bizonyítja az élmény hitelét, költői erejéről pedig szerencsés, eredeti költői képei tanúszkodnak. „A fénybe sárguló hús lugas most — a mindenségnek ablaka” — írja egyik dunántúli tájképében. A robogó kocsiról nézve „forogva hátrál a gyen-út”. A falusi lámpagyújtást így érzékelteti: „anyám ujián... felizzent az esti láng”; az elalvást így: „mint jég, oly báglyadt-tükrözön — fut a világ tudatunk alól”. Az ihlet percében a szív, „mint ékes gyöngyházmívű óra”, zokogva játssza dal-lamát;

...de leng a perc, a drága dal
lecsügged,
s mint holt madár, kihull az ab-
lakon.

Ezek Harmath Imre rokonszenves vonásai. Az ilyen könnyen táru-
ló költőt mégis féltetni kell a könnyű sikertől és a túlságosan
séma kritikától. Igen könnyedén
versel, szinte játszva változtatja a
formákat: különösen szépen újítja
föl az elhanyagolt magyaros verse-
lést, s nvoicas és tízes sorokat, de
alkalomadtán lendületesen kezeli a
klasszikus versmértéket is. Ez a
verselőkézség. a „gyöngyös szavak
finom zenéje”, nem ösztönzi üres
formajátékra a ritmus sodrában,
mégis henye, prózai sorokkal, töl-
telék-szavakkal hidalja át olykor a
nemes szavak füzérének logikai hé-
zagait. Kötetének összeállítása, ve-
gyessége azt is elárulja, hogy még
nem látja tisztán igazi útját: témá-
it még alig válogatja, s a ciklus-
beosztás sem mond semmit. A szí-
gorúbb válogatás emelte volna a
kötet értékét. Legjobb versei vagy
kristályosan tiszta hangulatélmé-
nyek természetbe olvadó, tömör ki-
fejezései (*Este, Csillagos ég alatt,*
A szív, mint ékes..., *Szép ősz*),
vagy népi ízű, leteleg jelenetek
(*Karácsony, Nyári látogatás*), vagy
virágének-hangulatú, derűs versek
(*Fényes tollú madár*), meg egy
hosszabb vers, a kötet végén,
amellyel mintha új úton kísérletez-

nék, ígéretes sikerrel (*Hősök dicsé-
rete*).

Reméljük, hogy a könnyen ver-
selő fiatal költők veszedelme, a
felhigulás helyett a lélek elmélyü-
lése és a témaválogatás fegyelme
erősödik majd meg további fejlő-
dése során.

Makay Gusztáv

A. J. VOJNOVA: URAL TRÖSZT.
(*Antiqua kiadás.*) Vojnova férfi-
írókat megszegényítő erővel és ha-
tározottsággal eleveníti meg az
1930-as évek szovjetbizviselő-tár-
sadalját. Ellentétes, összetett jel-
lemet alkot. Mintha *Dosztojevszkij*
„Sztepancsikovó lakosai”-nak mo-
dern változatát akarta volna meg-
írni, annvira kísérteties lélekltás-
sal dolgozik sokszor. Főhőse egy
moszkvai trösztt tisztviselője. Ez az
ember elégedetlen sorsával és el-
határozza, hogy intrika útján fog
felemelkedni a trösztt ranglistáján.
Valódi orosz lélekkel és őnmardo-
sással kezd belé érvényesülési já-
tékába, embereket uszít egymás
ellen, szenvedélyeket kelt fel és
sikerül is olyan kavardást terem-
tenie, hogy a könyv végén egymást
követik a felbolygatott életű em-
berek öngyilkosságai. Nem mérhet-
jük ma még le, mennyiben helyt-
álló Vojnova társadalomltása, ezen
a téren a kritika is megállapíthatunk,
Annyit azonban megállapíthatunk,
hogy Vojnova könnvénel kevés ér-
dekesebbet, lélekzetelállítóbbat ol-
vastunk az utóbbi húsz esztendő-
ben. Az előttünk teliesen ismeret-
len szovjetéletnek olyan kulissza-
titkaiit lelplezi le, amelyet az ide-
gen utazók leírásaiból sohasem is-
merhetünk meg. Vojnova ugyanis
érett, gondolkozó fővel méltázik el
az orosz dolgokon, pártállása végig
kinyomozhatatlan, de sok olyasmire
irányítja rá az európai olvasó fi-
gyelmét, ami az ő tollából kétsze-
resen esik a latba, hisz belső kri-
tikaként íródott. *Zsuhár* István
szép, egyenletes fordítása a köny-
vet igen kellemes szépirodalmi ol-
vasmánnyá is emeli.

Nagy András

GEORGES BERNANOS: EGY FA-
LUSI PLÉBANOS NAPLÓJA. *Egy*
nagy francia katolikus regény. —
(*Március.*) — A katolikus regény a
gyakorlatban három nagy típusba

tartozhat. Itt van először is a rózsaszín katolicizmus. Az élet gyönyörű tündérkert, az emberek jók, a kísértések naivak, minden bajt eligazít a derék plébános, vagy a fiatal, harcos jezsuita. Ezek a regények zárdákba való fölvételrel vagy egyházi esküvővel végződnek, de csókolózni nem szabad bennük. Még a szociális kérdéstről is előbb lehet beszélni, mint csókolózni. A „műfaj“ végtelenül csábít a közép-szerre, a giccsre, sőt a ponyvára. De az is nyilvánvaló, hogy egy naivul elképzelt „aktív katolicizmust“ — közhelyekkel — ebben lehet legkönnyebben „szolgálni“. A katolikus regénynek ez a formája karta meg mindig legkönnyebben az imprimaturt nemcsak nálunk, de Európa minden államában. Az Egyháznak joga van az irodalmat teljesen gyakorlati szempontok szerint fogni s „ez az irodalom“ mindig vigyázott arra, hogy a dogmatikus kifogásokat eleve elkerülje. Az ilyen irodalmat a lelkipásztor valóban veszély nélkül ajánlhatja híveinek. Formális szempontból mindig veszély nélkül, hiszen ezekben a művekben házasságtörés, sőt válás, öngyilkosság és erotika nem fordul elő. Más kérdés, hogy ez a hamis világ mint hat az olvasóra, nem lesz-e olyan, aki a jámbor félrevezetés szándékát látja majd benne, vagy nem lesznek-e olyanok, kik ebben a világképben csalódva, a csalódás érzését önkénytelenül — bár heiytelenül — átviszik a katolikumra vagy az egyházra? A rózsaszín regény persze mindig inkább a tömeg felé fordul, mint az intellektuális közönség felé, de itt megint kérdéses, hogy ez a fajta katolikus ponyva meg tud-e bírkozni a másfajta ponyvákkal?

Volt egy katolikus ponyva-sorozat, amely egy időben jó versenytársa volt az egyéb ponyvának, ez lényegében éppen olyan kalandos, detektíves, cowbovos típusú meséket adott, mint társai, csak éppen a mesékben semmi olyan nem fordult elő, amit katolikus szempontból kifogásolni kellett volna. Itt még a csókolózással sem volt baj, hisz mindenki észrevehette, hogy a ponyvaregények nagyobb részében — katolikus befolyás nélkül is megvolt a hajlam a prudériára.

Viszont ez a ponyvaregény-típus vezet el bennünket a katolikus regény legtermészetesebb formájához, amely anélkül, hogy katolicizmusra akarná nevelni olvasóit, avagy különösebben katolikus tárgyról szólna, egyrészt elkerüli mindazt, ami kifogásolható, másrészt katolikus már azáltal is, hogy az életről igaz képet nyújt e az emberi lélek erőit, — vágyat, szeretetet, lelkiismeretet — keresztény felfogás szerint ábrázolja. Ha igazi író beszél a lélekről, katolikus lesz, amit mond.

Ez a két regényfajta ritkán tud kikerülni bizonyos néha eléggé feltűnő kompromisszumokat. Az egész irodalom sem élhetne meg kompromisszumok nélkül, de a kiegyezés mértéke annál többet jelent. A „rózsaszín regény“ stréber igyekezettel törtét a formális katolicizmus felé, a másik típus pedig néha kénytelen elfordulni a valóság bizonyos tényei elől, nehogy katolikus felfogását kifogások ériék.

A harmadik változat, az új katolikus regényé, éppen e kompromisszumokat akarta elkerülni. Az új katolikus regény vállalta a valóságos világnézetet, teljesen, gyakran fordult egyenesen vallásos témákhoz, de ugyanakkor vállalta teljesen a reális élet képét is. A kegyelem, a bűnbánat, a misztikus elragadtatás épp olyan jelenvaló és valóságos számára, mint az angyal és az ördög, az iszákosság, paráznaság vagy az uzsora. Az élet teljességét igyekszik ábrázolni, a naturalizmusnál igazabban, mert a metafizikai is beletartozik életszemléletébe. E regények világa többnyire nem derült: az embert a modern élet hazugságai közt, a világ őrlő malmában a szerelem sivatagjában mutatják meg, bűnbán, lelkiismeretfurdalásban s néha csak az utolsó lapokon villan meg a megbékülés. Amellett idegesek és zaklatottak: materiális, hitetlennek lett világban követelik a vallásos igényt, türelmetlenül, elégedetlenül, szigorúan. Ha a rózsaszín regények képesek azt a hitet kelteni, hogy minden a legjobban van, ezek hajlandóak kétségbeejteni. Szenteket követelnek, már pedig a szentek — éppen Bernanos mondja — igen kellemetlenek a világnak. Ilyen és hasonló okok következése, hogy ez

a regénytípus, mely főleg Franciaországból indult ki, annyi tartózkodással találkozott. Több mint egy évtized munkája kellett hozzá, — a Korunk Szava, Új kor, Jelenkor, Vigilia „összpontosított tüze”, — hogy a magyar közönség Mauriac, Sigrid Undset, Claudel, Péguy nevét valamennyire megismerje s látásmódjukat megszokja. Műveiket mégis csak egyes magánkiadók — többnyire nem is katolikus jellegű kiadók jelentették meg, ami többek közt arra mutat, hogy ezek a művek magas, értékes és divatos irodalmat jelentettek.

A teljes realizmus és a teljes vallásos világkép összeszövése — ennek az új katolikus regénytípusnak fővonásai vetődnek fel Bernanosnak ebben a könyvében is. Hőse névtelen, jelentéktelen pap, ki naplójában lejegyzi plébániája ügyeit, kétségeit, gondolatait, egészsége változásait. Azokhoz az igen magasrendűen szellemi vitákhoz, melyeket önmagával és a Torcy-i plébánossal folytat, betegsége prózaitásával, reális részleteivel s azokkal a következtetésekkel, melyeket a rosszindulatú emberek vonnak le, tökéletes ellentétet alkot, olyan művészi ellentétet, mely szinte egyedül képes valószerűvé tenni azt a szellemi feszültséget, melyben él. De az életlátás-teljesége nemcsak ebben a szerencsés ellentétben érvényesül, ez a tisztán szellemieket élő pap lépésről lépésre olyan heves, zavaros, fülledt életbe ütközik, aminőt a naturalista regényekben is alig találunk. Ebben persze van némi optikai csalódás is. A regény és az irodalom természeté szerint a bűn mindig valószínűbb, érdekesebb is, — valljuk be, közelebb van legtöbbszörünkhez, mint a tisztaság — A Sátán árnyékában című Bernanos regényben ez különösen kiütököző, az első rész, egy bűnös élet leírása, sokkal színesebb, hihetőbb, izgalmasabb, mint a második: egy szegény, szentéletű pap sorsa. A naplóban a jónak és rossznak ezt a kettéválását nem érezzük. A világkép egységes, a szenny és a bűn belekapcsolódik Ambricourt plébánosának sorsába, lénye vagy hivatása kényszeríti az embereket arra, hogy föltárják, ami mélyükben van, ha ugyan nem ő maga kény-

szeríti őket. lelükért harcolva, vallomásra.

Még egy vonásra kell felfigyelnünk a naplóból adódó világgéppel kapcsolatban s ez Bernanos tüzes temperamentuma, nagy ingerlékenysége, belső feszültsége. Alakjai mind örökölték valamit ebből a hevességből, a legtöbbszörükben van valami nyoma az exaltáltságnak, az egészséges élet mintha egy kissé hiányozna a Bernanos-féle élet teljességéből. De ez a hevesség a másik oldalon megmenti a regényt, érdeket ad azoknak a félig történelmi, félig egyházi értekezéseknek, melyekből különben nehezen válhatna regényanyag, érdeket ad az események állandó felizitásával — s más részek sötétben hagyásával — a történet minden mozzanatának. Ez a temperamentum a regény technikájának csodálatos uralmával párosul, az események fölépítése, fokozódása, a véletlenek beépítése nagyszerű regényírói érzékre vall. Alighanem ez a regény a legjobb Bernanos-regény, itt alig érezni a pamflet író dühét és modorosságait, a harcos már-már hezsisbe hajló túlzásait. Mindenképpen fontos mű, mélv, emberi dokumentuma egy áldozatos életnek, pontos és kegyetlen rajza a bűnben vergődő emberi világnak — amelyet a katolikus életnek, a szociális kérdésnek is olyan oldalaira vet fényt, hogy szinte elvakulunk a nem sejtett, ellefejtett, könnyelműen kerülgött látványtól. Katolikus közönségünk halás lehet, hogy egy fiatal kiadó — Just Béla szép fordításában — éppen ezt a regényt választotta első könyvéül.

Lovass Gyula

A MAGYARSÁG ÖSTÖRTÉNETE.
(Franklin.) Szerkesztette: *Ligeti Lajos*. — A Pázmány Péter Tud. Egy. Magyarságtudományi Intézete és a Franklin Társulat közös kiadásában jelent meg ez a roppant érdekes előadássorozat. Ligeti Lajos szerkesztette, Zsirai Miklós, Kniezsa István, Deér József, Kosányi Béla, Halasi Kun Tibor és több más kiváló szaktudós közreműködésével. A magyarság eredete, a velünk rokon nemzetek és nyelvek vizsgálata volt az az elsőrendűen értékes szempont, melynek jegyében ez a könyv megszületett.

Ma már föltétlen elérkezett az az idő, mikor elvárhatjuk a művelt magyar közönségtől, hogy nemzetünk őstörténetének legalább alapvető nagy vonásait ismerje — vagy még pontosabban: helyesen ismerje. A nyelvtudomány, néprajz, folklóriztika segítségével napjainkban már elég sok foghatót mondhatunk nemzetünk évezredek múltjába vesző őstörténetéről. A mitoszok egyre tisztábban bontakoznak ki történeti, tényszerű alapanyagukban — s ezt a fáradságos munkával földolgozott multat tárja föl a legpontosabb történetkritikai módszerrel ez a mű.

Tiszta tudományra, tisztult szempontokra van szükségünk, ha el akarunk igazodni a magyar honfoglalás előtti idők útvesztőjében. Tárgyszerű, rideg bizonyítékokkal kell a kételkedőket meggyőznünk s az egyetlen, ma már nyilvánvalóan bebizonyított utat újra meg újra megvilágítani a nagyközönség előtt. Egyetlen tudományágban sem forog a kontárók, féltudósok, sötétben tapogatózók olyan tömege, mint ép a nyelvészet terén. Ezeket a romantikus ábrándozókat, vagy érzelmi alapon kutatókat van hivatalva „A magyarság őstörténete” széles alapon tájékoztatni a kérdés jelenlegi állásáról. Szomorú tapasztalatok előzik meg ezt a népszerű kísérletet is. A munka megjelenését is olyan „ismertető” cikkecske fogadta egyik napilapunkban, hogy nekünk kell pirulnunk a kommentár szerzője helyett. A félműveltség rákfenéjét kell ennek a gondos, tudományos alapon — s a hozzáférhetőség kedvéért — népszerű nyelven megírt előadásorozatnak eltüntetni. Erre minden alap meg is van, hiszen annyiféle oldalról közeledhetünk a probléma gyújtópontjához, ahány szempont a kutatásnál ép fölvetődhetett.

Mindenkép hasznos, nagyigényű, komoly szaktudomány, amit az olvasó e könyvben nyer. A könyvpiac egyik legértékesebb, legnemesebb célú alkotását jelenti a kitűnően szerkesztett és részleteiben is elsőrendűen megírt munka.

Vidor Miklós

TATAY SÁNDOR: HŰSHAGYÓ-KEDD (*Bolyai akad.*) — A harmincas évek Budapestjét mutatja be a naturalista eszközeivel Tatay új regénye. Fölvázolja a külváros konturjait éppúgy, mint az Újlipótváros kártyaszalonjait, a Rózsadombot s a törtető szerkesztő szalonját vagy az utcasarkokon alvó szegénylegények kocsmáját, meg a ligeti bódékat. Megelevenedik a kor minden egyes külön tere, mint az egységes korszellem egy-egy vetülete, a társadalom egy-egy szeletén bemutatva. Ha tetszik, társadalmi regény, de témájánál fogva a vidéki fiatalember küzdelmét tárgyaló „karrier-regények” közé is osztható — itt a jobb fajtára gondolunk.

Hőse, Barabás sok kísérletezés, szerelmi kaland, hajótörés és újrakezdés után valahol az újjáalakított magyar kereskedelem és ipar táján köt ki, lemondva művészi ambíciójáról, irodalmi pályájáról.

Az egész regény korfestő, körképszerű szándéka nem áll arányban meséjének fanyar fintorával. A fölfelé törekvő fiatalember vágyai végülis a szürke polgári életbe torkollnak, melyet szintén megújíhódottá álmodik az író — de olvasójával sehogvsem tudja elhitetni ezt a megújíhódást. Irányregény is lehetne — épp elég politikumot önt bele meséjébe Tatay (az éretlen nyilatkozatoktól az öntudatos műparasztig mindennel megpróbálkozik) csak épp az irányt nem látjuk s maga az író is mintha této-vázna a „jobb kor” végleges elképzelésében.

S ez a szétesés, ideológiájának, eszméinek gomolygó, tétovázó káosza okozza, hogy helyenként jól szőtt meséje sem tudja elhitetni velünk, hogy írása nem pamflet, de regény. Tatay előbbi munkáira gondolva, föltétlen gyöngének, kialakulniannak kell ítélnünk a „Hűshagyókedd”-et. Olyanféle kísérlet ez, mint mikor nagyot akar az író s ez a nagyság főképp hibáiban, torz arányaiban mutatkozik meg. Volt — s hihetőleg lesz is — sokkal jobb, emberibb, művészebb írása Tatay Sándornak.

Vidor Miklós

*A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK*

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, VI., Aradt-
utca 8. - Telefon: 12-07-26

A FIATAL KATOLIKUS NEMZEDÉK LAPJA AZ

ÚJ ÉLET

KATOLIKUS SZOCIÁLIS ÉS VILÁGNÉZETI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI ANDRÁS KÁROLY
FELELŐS SZERK.: SINKÓ FERENC

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, II., Margit-krt 36. I. 3

ÉVI ELŐFIZETÉSI DIJ 9'60 PENGŐ

A KATOLIKUS FIATALSÁG FOLYÓIRATA

JELENKOR

SZERKESZTŐ: KATONA JENŐ

Szerkesztőbizottság:

Almásy József, Horváth Sándor O. P.

Molnár Kálmán, Szekfi Gyula.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Előfizetés egy évre 4 pengő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI. ker.,

Andrássy-út 28. Telefonszám: 11-44-78.

Postatakarékpénztári cseksz: 11.870.

OKTÓBERBEN JELENIK MEG

VÉGH GYÖRGY

VIHAROK JÖNNEK

CÍMŰ VERSKÖTETE.

OKTÓBER 1-IG MEGRENDELHETŐ 6— PENGÓS KED-
VEZMÉNYES ÁRON — (BOLTI ÁRA 8— PENGŐ LESZ).

VIGILIA KIADÁSA.